

Kroniek van het burgerlijk procesrecht

Margriet de Boer & Jan-Willem Meijer¹

Bij het schrijven van de vorige kroniek leek de rechtspraak zich in rustiger vaarwater te bevinden sinds het begin van de coronacrisis. Wij spraken dan ook de hoop uit dat weer vaart zou worden gemaakt met wetgeving en het uitvoeren van projecten op het gebied van digitalisering en innovatie die de afgelopen jaren stof lagen te vergaren. De coronacrisis bleek echter verre van voorbij en sindsdien heeft zich met de oorlog in Oekraïne, de torenhoge inflatie en de stikstofproblematiek een waaier aan nieuwe problemen aangediend die de politiek bezighoudt. Het is dan ook afwachten hoeveel prioriteit zal worden gegeven aan de rechtspraak in de komende periode. Met de toezegging van het kabinet van extra geld wordt in ieder geval een stap in de goede richting gezet. Dat geld is hoognodig nu met het opheffen van de coronamaatregelen en de verslechtering van de economische verwachtingen de druk op de rechtspraak waarschijnlijk alleen maar zal toenemen.

Algemene beginselen

Openbaarheid van zittingen

Openbaarheid is een beginsel van behoorlijke rechtspleging, dat zowel ziet op de behandeling ter zitting als op de uitspraak. Openbaarheid draagt bij aan transparantie van de rechtsgang voor procespartijen en voor het publiek, en kan daardoor van belang zijn voor het vertrouwen in de rechtspraak.

HR 22 april 2022² beantwoordt de vraag of het houden van een digitale zitting via Skype strijdig is met het beginsel van openbaarheid. Volgens artikel 121 Grondwet zijn zittingen openbaar, met uitzondering van de gevallen bij de wet bepaald. In dit geval heeft bij het hof in juni 2020 een digitale zitting via Skype plaatsgevonden, ondanks het uitdrukkelijke verzoek van een van partijen om een fysieke zitting te houden. In cassatie wordt geklaagd dat dit in strijd is met artikel 27 Rv, artikel 21 Grondwet dan wel artikel 6 EVRM, omdat een digitale zitting naar haar aard beperkt is tot diegenen die beschikken over de inloggegevens voor de zitting, en daarmee niet openbaar is. De Hoge Raad verwerpt dit betoog. Een zitting kan ook openbaar zijn als een mondelinge behandeling digitaal plaatsvindt, bijvoorbeeld door aan derden die de zitting willen bijwonen, digitaal toegang te geven. Maar ook voor zover dit niet het geval zou zijn geweest, moet dit volgens de Hoge Raad worden aangemerkt als een bij wet bepaalde uitzondering op het beginsel van openbaarheid. Op grond van artikel 27 lid 1 sub d Rv kan

de rechter besluiten een zitting achter gesloten deuren of slechts met beperkte toegang te laten plaatsvinden indien openbaarheid het belang van een goede rechtspleging ernstig zou schaden. Het belang van continuïteit van rechtspraak aan het begin van de coronapandemie moet volgens de Hoge Raad worden aangemerkt als een toepassing van de uitzondering van artikel 27 lid 1 sub d Rv.

Met betrekking tot het beginsel van openbaarheid valt ook te wijzen op de conclusie van A-G Wesseling-van Gent van 3 juni 2022 op een vordering tot cassatie in het belang der wet.³ Daarbij wordt de vraag aan de orde gesteld of gerechten op grond van (inter)nationale wetgeving op het gebied van openbaarheid van rechtspraak gehouden zijn om aan derden op verzoek gegevens over lopende civiele procedures te verstrekken. De A-G beantwoordt die vraag bevestigend. Het blijkt in de praktijk nauwelijks mogelijk om als derde informatie te krijgen over lopende civiele zaken. Dat staat volgens de A-G haaks op het beginsel van openbaarheid van rechtspraak. Om van een openbare zitting te kunnen spreken, moet het publiek immers ervan op de hoogte kunnen zijn waar er wanneer in welke zaak een zitting plaatsvindt. Dat is momenteel niet goed mogelijk. De informatie in het roljournaal is alleen toegankelijk voor advocaten en bovendien slechts doorzoekbaar met een zaaknummer. Het publiek heeft alleen toegang tot informatie over aanhangige civiele zaken door middel van het uittreksel van de rol dat op grond van het Besluit orde van dienst gerechten voor een ieder in het gerechtsgebouw ter inzage wordt

Het blijkt in de praktijk nauwelijks mogelijk om als derde informatie te krijgen over lopende civiele zaken. Dat staat volgens de A-G haaks op het beginsel van openbaarheid van rechtspraak

gelegd. In dat uittreksel staat echter niet vermeld wanneer bijvoorbeeld in een zaak een mondelinge behandeling plaatsvindt. Het is dus in de praktijk maar zeer beperkt mogelijk om, zonder over een zaaknummer te beschikken, te achterhalen of tussen bepaalde partijen een procedure aanhangig is, wat het zaaknummer is en in welke stand de procedure zich bevindt. De meest voor de hand liggende manier om toch aan die informatie te komen, is door middel van een telefonisch verzoek aan de griffies van de gerechten, maar met dit soort verzoeken wordt in de praktijk verschillend omgegaan. De A-G acht dit niet verenigbaar met de eisen die op grond van wetten en verdragen aan de openbaarheid van rechtspraak moeten worden gesteld, en signaleert dat dit in contrast staat met de praktijk van de Europese gerechten zelf en de gerechten in de ons omringende landen. De A-G pleit voor het opstellen van een richtlijn om zo tot een uniform en (ook voor de griffies en afdelingen communicatie) werkbaar beleid te komen over het in beginsel verschaffen van informatie over aanhangige civiele zaken, waarbij onder andere rekening worden gehouden met de privacyaspecten van de procespartijen. Het is afwachten wat de Hoge Raad hiervan vindt.

Recht op pleidooi

Een ander fundamenteel beginsel van procesrecht is het recht van partijen om hun standpunten mondeling ten overstaan van de rechter uiteen te zetten. Dit beginsel, dat ook voortvloeit uit artikel 6 EVRM, was voorheen neergelegd in artikel 134 (oud) Rv, en vloeit inmiddels voort uit artikel 87 lid 8 Rv. HR 15 juli 2022⁴ bevestigt de vaste rechtspraak dat een verzoek om pleidooi (in dat geval op de voet van artikel 134 (oud) Rv; thans een mondelinge behandeling) slechts in zeer uitzonderlijke gevallen kan worden afgewezen. Hiervoor is alleen plaats als van de zijde van de wederpartij klemmende redenen worden aangevoerd tegen toewijzing van het verzoek of als toewijzing strijdig zou zijn met de eisen van de goede procesorde. In die gevallen moet de rechter zijn redenen voor afwijzing uitdrukkelijk vermelden en zijn beslissing deugdelijk motiveren. Het oordeel van het hof dat het pleidooiverzoek te laat is gedaan en dat toewijzing van dit verzoek tot onwenselijke vertraging van de zaak zou leiden, is zonder nadere motivering onvoldoende voor afwijzing.

Hoor en wederhoor

Het beginsel van hoor en wederhoor, vastgelegd in artikel 19 Rv, brengt mee dat de rechter zijn beslissing niet mag baseren op stukken of andere gegevens waarvan een partij geen kennis heeft kunnen nemen of waarover een partij zich niet voldoende heeft kunnen uitlaten. De grondslag voor dat beginsel is onder meer gelegen in het vertrouwen dat rechtzoekenden moeten kunnen stellen in het goed functioneren van de rechtspraak. Tegen die achtergrond is het in beginsel niet van belang of gegevens en stukken waarvan een partij geen kennis heeft genomen, al dan niet van invloed zijn (geweest) op de beslissing van de rechter. Het is immers aan partijen om te beoordelen of de desbetreffende gegevens of bescheiden aanleiding geven tot een reactie.

In HR 1 oktober 2021⁵ komt in het kader van een verzoek om een zorgmachtiging bij de mondelinge behandeling aan de orde dat de psychiater die de medische verklaring heeft opgesteld die bij het verzoek was gevoegd, niet te vinden is in het BIG-register. Na een schorsing blijkt dat de psychiater in het register staat ingeschreven onder de naam van haar man. De rechtbank heeft vervolgens de betrokken arts verzocht om binnen een week na de zitting het bewijs van inschrijving in het BIG-register aan te leveren. Dat is ook gebeurd, maar daarvan is de advocaat van betrokkene niet op de hoogte gesteld. In de beschikking heeft de rechtbank vervolgens vastgesteld dat de betrokkene lijdt aan een psychische stoornis, en de verzochte zorgmachtiging verleend. Volgens de Hoge Raad heeft de rechtbank hiermee het beginsel van hoor en wederhoor geschonden, omdat zij haar beslissing mede heeft gebaseerd op een bewijsstuk waarover betrokkene zich niet heeft kunnen uitlaten, terwijl niet blijkt dat betrokkene ermee heeft ingestemd dat de rechtbank dat stuk in de beoordeling zou betrekken zonder dat hij zich daarover nog zou kunnen uitlaten.

HR 12 november 2021⁶ betreft de beantwoording van prejudiciële vragen over de ambtshalve vaststelling en sanctionering van schendingen van informatieverplichtingen bij op afstand of buiten de verkooppriimte gesloten consumentenovereenkomsten (afdeling 6.5.2B BW). Aanleiding voor de vragen zijn twee zaken waarin de (niet-verschenen) consument heeft nagelaten te betalen voor de afgenomen zaak of dienst. Het beginsel van hoor en

Auteurs

1. Mr. drs. M.H. de Boer is advocaat bij Ysquare te Amsterdam. Mr. drs. J.W.M.K. Meijer is advocaat bij De Brauw Blackstone Westbroek te Amsterdam. Bij wege van disclosure wijzen wij erop dat wij c.q. onze kantoren betrokken zijn geweest bij enkele in deze kroniek behandelde zaken. Deze

kroniek bestrijkt (ongeveer) de periode van oktober 2021 t/m september 2022. Met dank aan Dani Yousif en Tim Kluwen.

Noten

2. ECLI:NL:HR:2022:628, RvdW 2022/441 (erfpachtster/Stichting het Utrechts Landschap).

3. ECLI:NL:PHR:2022:533 (Holland Iris Select c.s./griffier rechtbank Den Haag), zie ook hogeraad.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2022/juni/vordering-cassatie-belangwet-verstrekken-gegevens-derden-lopen-de/.

4. ECLI:NL:HR:2022:1081 (Aeroplus c.s./verweerders).

5. ECLI:NL:HR:2021:1429, RvdW 2021/958 (betrokkene/officier van justitie in het arrondissementsparket Oost-Nederland).

6. ECLI:NL:HR:2021:1677, NJ 2022/89, m.nt. C.M.D.S. Pavillon. Zie hierover ook J. Rutgers, 'Kroniek van het Europees privaatrecht', NJB 2022/956, afl. 15.

wederhoor komt aan de orde in het kader van de sancties die de rechter kan opleggen bij schending van informatieverplichtingen. In zaken op tegenspraak brengt het beginsel van hoor en wederhoor mee dat de rechter die overweegt een overeenkomst ambtshalve te vernietigen, de verschenen partijen in de gelegenheid moet stellen zich hierover uit te laten. Indien uniforme richtlijnen zijn vastgesteld, kan in een procesreglement worden verlangd dat de eiser zich op voorhand uitlaat over een eventueel door de rechter te treffen sanctie en zal in een verstekprocedure het nader horen van de eisende partij over de voorgenomen sanctie achterwege kunnen blijven.

Beperking omvang van processtukken in hoger beroep: less (pages) is more (work)?

Per 1 april 2021 geldt voor processtukken in civiele dagvaardingszaken en verzoekschriftprocedures in hoger beroep een limiet van 25 pagina's. Een partij die meer pagina's nodig denkt te hebben, kan een gemotiveerd verzoek doen om een langer stuk te mogen indienen. Wordt zonder voorafgaande toestemming van de rolraadsheer een te lang processtuk ingediend, dan wordt de memorie geweigerd en moet uiterlijk binnen twee weken een memorie worden ingediend die wel aan de gestelde omvang voldoet. De beperking is ingevoerd met het argument dat de doorlooptijden bij de hoven toenemen doordat processtukken steeds langer worden. Daarnaast zou het beginsel van hoor en wederhoor onder druk komen te staan als een partij het zich financieel niet kan veroorloven om haar advocaat extra tijd te laten besteden aan de reactie op een te lang processtuk. De nieuwe regeling is op veel kritiek gestuit en de meningen zijn verdeeld over het nut en het effect ervan.⁷ Zo is geen deugdelijk onderzoek gedaan naar de precieze oorzaak van de toegenomen behandeltijd van zaken, en naar het effect van een beperking in het aantal pagina's op de doorlooptijden. In het kader van een kort geding dat door een aantal advocaten aanhangig was gemaakt, zijn prejudiciële vragen gesteld aan de Hoge Raad over de toelaatbaarheid van de regeling.

Op 3 juni 2022⁸ ging de kogel door de kerk: de paginalimiet is toegestaan. De Hoge Raad oordeelt dat de rechter in een procesreglement beperkingen kan stellen aan de omvang van processtukken, mits de essentie van het recht op toegang tot de rechter en van het recht op hoor en wederhoor niet wordt aangetast, de voorschriften een legitiem doel dienen en in het licht van dat doel proportioneel zijn. Aan deze voorwaarden is volgens de Hoge Raad voldaan. De gestelde limiet draagt bij aan een optimale aanwending van de beperkte rechterlijke capaciteit en is aldus in overwegende mate een organisatorische maat-

regel gericht op behoorlijke rechtspraak. De regels zijn niet disproportioneel omdat in verreweg de meeste zaken een omvang van 25 bladzijden volstaat, en toestemming kan worden gevraagd voor indiening van een langer stuk. Bij de beslissing op zo'n verzoek moet beoordeeld worden of afwijzing daarvan een goede procesorde dient, nodig is voor een goed verloop van de procedure of strekt ter voorkoming van onredelijke vertraging. Omdat de weigering van een processtuk verstrekkende gevolgen kan hebben voor een procespartij, moet een partij voldoende gelegenheid hebben om die gevolgen te voorkomen. De procesreglementen voorzien daarin door de partij in de gelegenheid te stellen om na een weigering binnen twee weken een ingekort processtuk in te dienen. Daarnaast kan de weigering van een verzoek om een langer processtuk te mogen indienen, in cassatie worden getoetst. De regeling voorziet daarmee in voldoende rechtsbescherming, aldus de Hoge Raad. Opvallend is dat de A-G hier anders over denkt. Volgens A-G De Bock is de beperking tot 25 bladzijden toelaatbaar, maar niet de regel dat een te lang processtuk in zijn geheel wordt geweigerd. Die weigering kan immers leiden tot niet-ontvankelijkheid van het appel en voor zo'n ingrijpende sanctie is een wettelijke grondslag vereist, welke ontbreekt.

Ook wij hebben zo onze vraagtekens bij de beslissing van de Hoge Raad. Het relatieve gemak waarmee de Hoge Raad lijkt aan te nemen dat het recht op hoor en wederhoor niet wordt aangetast, valt moeilijk te verenigen met hoe strikt de Hoge Raad in andere gevallen de hand houdt aan dit fundamentele beginsel van procesrecht. De overweging dat de paginalimiet bijdraagt 'aan een optimale aanwending van de beperkte rechterlijke capaciteit' en 'in overwegende mate een organisatorische maatregel (is) gericht op behoorlijke rechtspraak', suggereert wat ons betreft dat dit kennelijk als een legitiem doel wordt aangemerkt, dat zwaarder kan wegen dan de fundamentele beginselen van procesrecht. Dat is temeer opmerkelijk, omdat, voor zover ons bekend, tot nu toe geen deugdelijk onderzoek is gedaan naar de oorzaak van de toegenomen doorlooptijden bij de gerechtshoven, en naar de doelmatigheid van een paginalimitering. Wij roepen daar bij deze van harte toe op.⁹ Wij durven er overigens wel wat op in te zetten dat de regeling een averechts effect heeft en gaat leiden tot een grotere werkbelasting van de hoven, al was het maar vanwege de beoordeling van verzoeken om een omvangrijker stuk te mogen indienen.¹⁰ De afhandeling van zo'n verzoek kost zelfs bij toewijzing waarschijnlijk meer tijd dan het lezen van tien extra pagina's. En dan hebben wij het nog niet over de tijd die gemoeid is met een discussie achteraf in geval van een weigering van het ver-

Het relatieve gemak waarmee de Hoge Raad lijkt aan te nemen dat het recht op hoor en wederhoor niet wordt aangetast, valt moeilijk te verenigen met hoe strikt de Hoge Raad in andere gevallen de hand houdt aan dit fundamentele beginsel van procesrecht

Gezien dit maatschappelijke belang is het zorgelijk dat het verschoningsrecht de afgelopen jaren met enige regelmaat ter discussie wordt gesteld, of nog erger, door onze eigen overheid soms met voeten blijkt te worden getreden

zoek of het processtuk. Bovendien leert de praktijk dat ook advocaten meer tijd kwijt zijn aan de zaak. Het zal bekend zijn dat een kort stuk schrijven over het algemeen meer tijd kost dan een lang stuk, maar dit is nog te rechtvaardigen omdat het de behandeling van de zaak ten goede komt, en dus ook in het belang is van de cliënt. Dat geldt in veel mindere mate voor de tijd die gaat zitten in het vooraf maken van een inschatting hoeveel pagina's nodig zijn (dat blijkt vaak pas als het stuk bijna af is), het overleg met de advocaat van de wederpartij, het indienen van een verzoek om meer pagina's en de afhandeling daarvan.

Verschoningsrecht

Het verschoningsrecht is een van de fundamenteën van de rechtsstaat en vindt volgens vaste rechtspraak zijn grondslag in een in Nederland geldend algemeen rechtsbeginsel dat meebrengt dat bij vertrouwenspersonen, zoals de advocaat, het maatschappelijk belang dat de waarheid in rechte aan het licht komt, moet wijken voor het maatschappelijk belang dat een ieder zich vrijelijk en zonder vrees voor openbaarmaking van het besprokene om bijstand en advies tot hen moet kunnen wenden.¹¹ Gezien dit maatschappelijke belang is het zorgelijk dat het verschoningsrecht de afgelopen jaren met enige regelmaat ter discussie wordt gesteld, of nog erger, door onze eigen overheid soms met voeten blijkt te worden getreden.¹²

In de vorige kroniek maakten wij melding van de uitspraak van de Hoge Raad in de zaak waarin vier advocaten van Stibbe procederen tegen de Staat omdat aan het licht was gekomen dat het Openbaar Ministerie (OM) in het kader van een strafrechtelijk onderzoek kennis heeft genomen van vertrouwelijke e-mails tussen de advocaten van Stibbe en hun cliënt Box Consultants.¹³ De Hoge Raad oordeelde dat een advocaat een eigen vordering kan instellen ter zake van een schending van het verschoningsrecht, in het bijzonder op grond van onrechtmatige daad, zoals een verklaring voor recht of een verbod op verdere schendingen. De advocaten hebben die mogelijk-

heid niet onbenut gelaten en een kort geding aangespannen tegen de Staat. Aanleiding daarvoor is dat het OM in 2015 bij een hostingbedrijf alle e-mailcorrespondentie van Box Consultants heeft opgevorderd, waaronder ook circa 3000 e-mails tussen Box Consultants en de advocaten van Stibbe. Gebleken is dat opsporingsambtenaren, OM en FIOD kennis hebben genomen van deze geheimhouderstukken. Deze stukken werden niet onmiddellijk conform het voorschrift van artikel 126aa Sv door het OM vernietigd, maar door een 'medewerker geheimhouding' bekeken om te controleren of het wel ging om geheimhouderinformatie. Deze werkwijze was vastgelegd in een interne Handleiding verwerking geheimhouderinformatie. In zijn uitspraak van 22 maart 2022¹⁴ bevestigt de voorzieningenrechter dat door de werkwijze van het OM het verschoningsrecht is geschonden. Dat had voorkomen kunnen worden door het hostingbedrijf op voorhand te vragen alle e-mails met de advocaten uit de opgevraagde informatie te filteren. De rechter verbiedt de Staat om nog communicatie in te zien tussen een van de betrokken advocaten en deze of toekomstige cliënten. Dit kan alleen met toestemming van de betrokken advocaat of na een beslissing van de rechter.

In strafrechtelijke context valt te wijzen op HR 20 september 2022,¹⁵ waarin de Hoge Raad oordeelt dat het enkel zogeheten 'uitgrijzen' van geprivilegieerde gegevens niet gelijk staat aan de vernietiging van die gegevens als bedoeld in artikel 126aa lid 1 Sv. Zoals de rechtbank ook vaststelt, is het namelijk technisch mogelijk om eenmaal gegrijpsde informatie opnieuw toegankelijk te maken, waardoor niet is gewaarborgd dat opsporingsambtenaren op geen enkele wijze meer toegang hebben tot die informatie.

De zaak van Box Consultants heeft het afgelopen jaar geleid tot meer jurisprudentie over het verschoningsrecht. Op 20 mei 2022 deed de Hoge Raad uitspraak in de samenhangende zaken naar aanleiding van een voorlopig getuigenverhoor waarin op verzoek van Box Consultants onder

7. Zie zeer recent A. Hammerstein & J. Vranken, 'Beperken en verbeteren; de 25 bladzijden-maatregel van de hoven', *NJB* 2022/2174. Zie ook o.a. J.C. Heuving, 'Een limiet aan de lengte van processtukken in hoger beroep: zo eenvoudig ligt het niet', *TvPP* 2022-4, p. 111-114; A. Hammerstein, 'Het nieuwe procesrechtelijke monster: limitering van processtukken', vsc.nl/het-nieuwe-procesrechtelijke-monster-limite-ring-van-processtukken/. De beperking was ook onderwerp van de voorjaarsvergade-

ring van de Nederlandse Vereniging voor Procesrecht op 1 juli 2022.

8. ECLI:NL:HR:2022:824, *RvdW* 2022/559 (*advocaten/Staat*).

9. Zo ook recent A. Hammerstein & J. Vranken, 'Beperken en verbeteren; de 25 bladzijden-maatregel van de hoven', *NJB* 2022/2174, afl. 31, die oproepen tot onderzoek naar de tekortkomingen in processtukken in appel, zodat hoven en balie gezamenlijk naar een oplossing kunnen zoeken.

10. Zie over dit soort uitbreidingen van de

taak van de rechter met het oog op de doorlooptijden ook kritisch M. Ahsmann, 'Regievoering door de rechter gericht op voorspelbaarheid; Over het opstellen van een tijdschema in civiele zaken', *NJB* 2022/2173, afl. 31.

11. Vaste rechtspraak sinds HR 1 maart 1985, ECLI:NL:HR:1985:AC9066, *NJ* 1986/173, m.nt. W.L. Haardt (*Notaris Maas*), en onder andere herhaald in HR 3 april 2020, ECLI:NL:HR:2020:600, *NJ* 2021/104, m.nt. M.A. Verbrugh

(*SNS Reaal*).

12. Zie ook T. Spronken, 'Verschoningsrecht en "repressieve" druk', *NJB* 2022/1188, afl. 19.

13. HR 19 februari 2021, ECLI:NL:HR:2021:273, *RvdW* 2021/236 (*Staat/advocaten Stibbe*).

14. Rb. Oost-Brabant (vzr.), ECLI:NL:RBOBR:2022:1035 (*advocaten Stibbe/Staat*), *JOR* 2022/194, m.nt. G.J.M.E. de Bont.

15. ECLI:NL:HR:2022:1257.

anderen een aantal officieren van justitie, medewerkers van de FIOD en belastingambtenaren als getuige zijn opgeroepen. Zij hebben zich elk op een verschoningsrecht beroepen. Nadat de kantonrechter die beroepen ten aanzien van verschillende vragen had afgewezen, heeft het hof geoordeeld dat de getuigen een verschoningsrecht toekomt, hetzij op grond van de Algemene Wet Rijksbelastingen (AWR) hetzij op grond van de Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens (Wjsg), en marginaal getoetst of de getuige zich terecht op het verschoningsrecht heeft beroepen.

HR 20 mei 2022¹⁶ maakt duidelijk dat de opgeroepen belastingambtenaar wel een verschoningsrecht kan ontleenen aan artikel 67 AWR, maar niet aan artikel 52 Wjsg. Op grond van artikel 67 AWR is het een ieder verboden om hetgeen hem uit of in verband met enige werkzaamheid bij de uitvoering van de belastingwet over de persoon of zaken van een ander blijkt of wordt meegedeeld, verder bekend te maken dan noodzakelijk is voor de uitvoering van de belastingwet of voor de invordering van enige rijksbelasting. Die geheimhoudingsplicht vindt zijn rechtvaardiging in het algemene belang dat belastingplichtigen niet van het verstrekken van inlichtingen en bescheiden aan de belastingdienst worden weerhouden door de vrees dat die gegevens voor andere doeleinden kunnen worden gebruikt dan voor een juiste en doelmatige uitvoering van de aan de belastingdienst opgedragen taak.¹⁷ Die strekking brengt mee dat het niet aan elke individuele persoon om wiens gegevens het gaat, moet zijn om – eventueel onder druk van een wederpartij die stelt dat hij iets te verbergen heeft – te bepalen of de gegevens waarop de geheimhoudingsplicht betrekking heeft, door degene op wie deze plicht rust, bekend mogen worden gemaakt. Omdat de geheimhoudingsplicht van artikel 67 lid 1 AWR zijn grondslag vindt in het hiervoor genoemde algemene belang, moet worden aangenomen dat die geheimhoudingsplicht wordt versterkt door een verschoningsrecht met betrekking tot alle gegevens die onder de geheimhoudingsplicht vallen, waaronder ook gegevens die de belastingplichtige zelf betreffen. Er is geen grond om daarop een uitzondering te maken in het geval dat sprake is van valse stukken of valse beschuldigingen.

Volgens artikel 52 lid 1 Wjsg is een ieder die krachtens de Wjsg de beschikking krijgt over gegevens met betrekking tot een derde, verplicht tot geheimhouding daarvan. De Hoge Raad oordeelt dat uit deze geheimhoudingsplicht geen verschoningsrecht voortvloeit zoals bedoeld in artikel 165 lid 2 onder b Rv. Uit het feit dat de geheimhoudingsplicht van artikel 52 Wjsg slechts in een aantal genoemde gevallen kan worden doorbroken, kan niet worden afgeleid dat in alle andere gevallen een verschoningsrecht geldt. Uit de wetsgeschiedenis kan juist worden afgeleid dat ook een uit een andere wet in formele zin voortvloeiende getuigplicht, zoals die van artikel 165 lid 1 Rv, de geheimhoudingsplicht opzij kan zetten. Dat geen verschoningsrecht bestaat, laat volgens de Hoge Raad overigens onverlet dat de rechter een getuige op de voet van artikel 179 lid 2 Rv (bij een voorlopig getuigenverhoor: in verbinding met artikel 189 Rv) kan beletten dat vragen worden beantwoord indien die antwoorden justitiële of strafvorderlijke gegevens zouden betreffen zoals bedoeld in de Wjsg, en het belang dat is gediend met de geheimhoudingsplicht van artikel 52 lid 1 Wjsg zwaarder dient te wegen dan de zwaar-

wegende maatschappelijke belangen die gemoeid zijn met de waarheidsvinding in het burgerlijk proces.

Op grond van een andere uitspraak van 20 mei 2022¹⁸ in dezelfde zaak geldt volgens de Hoge Raad hetzelfde voor artikel 7 Wet politiegegevens, op grond waarvan de ambtenaar van politie of de persoon aan wie politiegegevens ter beschikking zijn gesteld, verplicht is tot geheimhouding daarvan. De als getuige opgeroepen officier van justitie kan zich daarom niet beroepen op een verschoningsrecht op grond van artikel 7 Wpg. Wel geldt ook hier dat de rechter op de voet van artikel 179 lid 2 Rv eventueel kan beletten dat vragen worden beantwoord als de antwoorden gegevens betreffen zoals bedoeld in de Wpg, en een belangenafweging daartoe noopt.

In het kader van een strafzaak tegen Shell oordeelt de Hoge Raad op 24 mei 2022¹⁹ over het verschoningsrecht van advocaten in dienstbetrekking. Aanleiding is een strafrechtelijk onderzoek naar omkoping bij de aankoop van een olieveld in Nigeria, waarbij op het hoofdkantoor van Shell in Den Haag documenten en digitale gegevensdragers in beslag zijn genomen, waaronder van

De Hoge Raad ziet aanleiding algemene opmerkingen te maken over (de reikwijdte van) het verschoningsrecht van een in-house counsel

buitenlandse advocaten die als *in-house counsel* in dienst zijn bij Shell. De Hoge Raad ziet aanleiding algemene opmerkingen te maken over (de reikwijdte van) het verschoningsrecht van een *in-house counsel*. Net als in civiele zaken²⁰ geldt in strafzaken dat aan een advocaat het verschoningsrecht niet kan worden ontzegd op de enkele grond dat hij in dienstbetrekking werkzaam is. Wel zal moeten blijken dat de waarborgen in acht zijn genomen met betrekking tot een onafhankelijke praktijkuitoefening en ongestoorde naleving van de beroeps- en praktijkregels. Dat betekent dat in Nederland ingeschreven advocaten of in een andere EU- of EER-(lid)staat of Zwitserland ingeschreven en in Nederland werkzame advocaten moeten beschikken over het in artikel 5.12 Verordening op de advocatuur (Voda) bedoelde professioneel statuut. Voor de genoemde buitenlandse advocaten wordt aan dit vereiste ook voldaan als zij kunnen aantonen dat zij beschikken over een naar het recht van het land van herkomst gesloten overeenkomst met de werkgever die gelijkwaardige garanties biedt voor een onafhankelijke praktijkuitoefening en ongestoorde naleving van de beroeps- en praktijkregels als dat statuut. Andere buitenlandse advocaten kunnen het verschoningsrecht alleen inroepen als (i) zij naar het recht van het land van herkomst verschoningsge-rechtigd zijn en (ii) gesteld dat hun werkzaamheden in Nederland door een Nederlandse advocaat waren verricht,

het verschoningsrecht eveneens zou kunnen worden ingeroepen. Voor *in-house counsels* geldt dan dus dat zij moeten beschikken over de hiervoor bedoelde overeenkomst met hun werkgever. De Hoge Raad merkt op dat ook de advocaat in dienstbetrekking zich uitsluitend op een verschoningsrecht kan beroepen ten aanzien van wat hem in zijn hoedanigheid van advocaat is toevertrouwd. Of daarvan sprake is, zal van geval tot geval moeten worden beoordeeld, waarbij de Hoge Raad van belang acht of de verrichte werkzaamheden verband houden met een aanhangige of te verwachten procedure. Als de inhoud van inbeslaggenomen stukken niet duidt op een zodanige uitoefening van de rechtspraktijk, zal het beroep op het verschoningsrecht moeten falen. Dit is overigens een vrij opmerkelijke eis omdat het in de praktijk niet altijd vooraf duidelijk zal zijn of bepaalde werkzaamheden samenhangen met een te verwachten procedure.

Toegang tot de rechter

Een belangrijke ambitie uit het coalitieakkoord Rutte-IV is het versterken van onze democratische rechtsstaat. In verband daarmee wordt de komende periode een aantal maatregelen getroffen om de toegang tot het recht te versterken. Een van die maatregelen is het verlagen van de griffierechtstarieven. Een wetsvoorstel daartoe is recent ter consultatie voorgelegd.²¹ Het voorstel houdt in dat de griffierechtstarieven in civiele zaken per 1 januari 2024 in alle instanties worden verlaagd met 25%. Een uitzondering geldt in beginsel voor vorderingen van meer dan € 100.000 aangezien een verlaging van de griffierechten in die categorie naar verwachting niet bijdraagt aan de verbetering van de toegang tot de rechter. In de consultatieversie van de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel verlaging griffierechten werd een bredere internetconsultatie ‘Verbetering toegang tot het recht’ aangekondigd, met maatregelen ter versterking van de toegang tot het recht in Nederland. Bij het sluiten van deze kroniek was deze internetconsultatie nog niet verschenen.

De oorlog in Oekraïne heeft ook zijn weerslag op de toegang tot de rechter doordat advocaten niet langer de Russische Federatie wensen bij te staan. Die stap valt goed

De oorlog in Oekraïne heeft ook zijn weerslag op de toegang tot de rechter doordat advocaten niet langer de Russische Federatie wensen bij te staan

16. ECLI:NL:HR:2022:721, RvdW 2022/511 (*Box Consultants c.s. belasting-ambtenaar*).

17. HR 8 november 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC409, NJ 1992/277, m.nt. J.B.M. Vranken.

18. ECLI:NL:HR:2022:722, RvdW

2022/512 (*officier van justitie/Box Consultants*). Zie ook nog HR 20 mei 2022, ECLI:NL:HR:2022:724, RvdW 2022/513 (*officier van justitie/Box Consultants*), verwerping met artikel 81 RO gezien de samenhang met de andere twee zaken.

19. ECLI:NL:HR:2022:760, RvdW

te begrijpen, maar of die onttrekking de Russische Federatie werkelijk raakt, valt te bezien. Het leidt vooral tot het stilvallen van procedures doordat nieuwe advocaten gevonden moeten worden. De advocaten die deze rol (al dan niet op instructie van de deken) op zich hebben genomen, verdienen wat ons betreft respect. Zij vervullen een noodzakelijke rol in onze samenleving. Het feit dat in ons land iedereen toegang tot het recht heeft, is immers een van de fundamentele verschillen met een land zoals de Russische Federatie.

Procesrecht algemeen

Prorogatie

In zaken die ter vrije bepaling van partijen staan, kunnen partijen volgens artikel 329 Rv afspreken om hun geschil direct voor te leggen aan het gerechtshof (prorogatie). Volgens HR 24 september 2021²² mocht het hof deze regeling niet toepassen in een zaak op het gebied van het familie- en jeugdrecht. Vader en moeder hebben beiden verzoeken gedaan met betrekking tot het gezag over hun minderjarige zoon. Na vaststelling van een gewijzigde regeling gaat de moeder in beroep. In hoger beroep vraagt het hof aan de Raad voor de Kinderbescherming – die geen partij was in eerste aanleg – onderzoek te doen, waarna de Raad een verzoek doet tot ondertoezichtstelling van de zoon. Het hof wijst dit verzoek toe. In cassatie klaagt de moeder volgens de Hoge Raad terecht dat ondertoezichtstelling niet via prorogatie aan het hof kan worden verzocht, aangezien dit op grond van artikel 1:255 BW een aangelegenheid betreft die niet ter vrije bepaling van partijen staat. Deze uitkomst is niet verrassend. Wel is de vraag of hier überhaupt van prorogatie sprake is. Daarvoor is immers overeenstemming tussen partijen nodig, en die ontbreekt hier. Het hof lijkt eerder te hebben miskend dat een zelfstandig verzoek in hoger beroep op grond van artikel 362 Rv niet is toegestaan.²³ Voor de uitkomst maakt het overigens weinig uit: in beide gevallen kan het verzoek tot ondertoezichtstelling niet voor het eerst in hoger beroep worden gedaan.

Processueel ondeelbare rechtsverhoudingen

Bij een processueel ondeelbare rechtsverhouding is noodzakelijk dat een beslissing in dezelfde zin luidt ten aanzien van alle betrokkenen bij die rechtsverhouding. Voorheen kon een partij die naliet alle betrokkenen in het geding te betrekken, zich geconfronteerd zien met de sanctie van niet-ontvankelijkheid als de wederpartij de *exceptio plurium litis consortium* opwierp. In de loop der jaren zijn de scherpe kantjes van dit leerstuk verdwenen. Een omissie om de betrokken partijen in het geding te betrekken kan tegenwoordig worden geheeld door hen alsnog op grond van artikel 118 Rv in het geding op te roepen, zo ook in HR 1 oktober 2021.²⁴ In een uitkooppro-

2022/527.

20. Vgl. HR 15 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY6101, NJ 2013/388, m.nt. H.B. Krans.

21. Wet verlaging griffierechten, zie internetconsultatie.nl/wetverlaginggriffierechten/b1#intro-kop.

22. ECLI:NL:HR:2021:1361, NJ 2021/311.

23. Zie ook G.C.C. Lewin in zijn annotatie in *JBPR* 2021/51.

24. ECLI:NL:HR:2021:1407, NJ 2021/62, m.nt. Van Mierlo, *JOR* 2021/289, m.nt. A. Hammerstein.

cedure op grond van artikel 2:92a BW vordert Fortbet overdracht van de aandelen in het beursgenoteerde Fortuna Entertainment Group. Bij verstekarrest wijst de Ondernemingskamer de uitkoopvordering van Fortbet toe. Fortbet laat het arrest op grond van artikel 54 lid 4 Rv aan de gezamenlijke andere aandeelhouders in Fortuna betekenen, waarna een aantal van die andere aandeelhouders verzet aantekent. Zij stellen dat Fortbet de Ondernemingskamer onjuist heeft voorgelicht over de waarde van de aandelen. De Ondernemingskamer acht de aandeelhouders ontvankelijk in hun verzet (waarover verderop in deze kroniek meer) en benoemt een deskundige om de prijs van de aandelen te laten vaststellen. De Ondernemingskamer draagt Fortbet echter op eerst alle uit te kopen aandeelhouders op te roepen op de voet van artikel 118 Rv, omdat sprake is van een processueel ondeelbare rechtsverhouding. In een uitkoopprocedure wordt immers in één procedure de rechtsverhouding tussen uitkoper en de uit te kopen aandeelhouders vastgesteld. Fortbet stelt – na verkregen verlot – cassatieberoep in. De Hoge Raad verwierpt het standpunt van Fortbet dat geen sprake is van een processueel ondeelbare rechtsverhouding. Uit artikel 2:92a BW volgt dat de wetgever het rechtens noodzakelijk acht dat de beslissing over een vordering op grond van artikel 2:92a BW hetzelfde luidt ten aanzien van alle bij de rechtsverhouding betrokkenen. Dat geldt ook voor de vast te stellen prijs van de over te nemen aandelen. Wel klaagt Fortbet volgens de Hoge Raad terecht dat het hof haar had opgedragen de oproeping te doen, want dit is aan de aandeelhouders die in verzet zijn gekomen. Dat verrast op zichzelf niet aangezien de aanvankelijke oproeping door Fortbet op juiste wijze had plaatsgevonden, en de in verzet gekomen aandeelhouders – die een beslissing willen uitlokken over de processueel ondeelbare rechtsverhouding (in het bijzonder de hoogte van de uitkoopprijs) – hebben verzuimd de overige aandeelhouders op te roepen.

Mondelinge uitspraak

Volgens artikel 30p Rv moet de rechter, indien hij tijdens of na de mondelinge behandeling ter zitting mondelinge uitspraak doet, de beslissing en de gronden daarvoor ter zitting meedelen en moet de uitspraak in executoriale vorm in het proces-verbaal worden neergelegd. Vóór de inwerkingtreding van artikel 30p Rv (per 1 september 2017) werd in de praktijk ook mondelinge uitspraak gedaan in geval van zodanige spoedeisendheid dat een (volledige) schriftelijke uitwerking niet kon worden afge wacht. In het kader van die ‘bestaande praktijk’ deelt de rechter mondelinge beslissing en de (belangrijkste) gronden daarvoor mee aan de ter zitting aanwezige partijen, waarna de schriftelijke uitwerking uiterlijk binnen

twee weken volgt, en de dag vermeldt waarop mondelinge uitspraak is gedaan. Over de verhouding tussen artikel 30p Rv en deze bestaande praktijk is in HR 20 april 2018²⁵ overwogen dat artikel 30p Rv geen exclusieve regeling behelst, en dat dus in geval van een spoedeisend belang nog altijd volgens de bestaande praktijk mondelinge uitspraak kan worden gedaan. Dat het bij het doen van mondelinge uitspraak ook wel eens goed misgaat, blijkt uit HR 21 januari 2022.²⁶ Naar aanleiding van een verzoek van de officier van justitie om verlening van een zorgmachtiging op grond van de Wvvgz heeft op 2 juli 2021 een mondelinge behandeling plaatsgevonden. De rechter heeft aangegeven nog over de zaak te willen nadenken. Op 6 juli 2021 heeft de rechter uitspraak gedaan, waarbij de zorgmachtiging is verleend voor drie maanden, tot 6 oktober 2021. De beschikking vermeldt dat deze op 6 juli 2021 mondelinge is gegeven en in het openbaar uitgesproken, en schriftelijk is uitgewerkt en ondertekend op 27 juli 2021. In cassatie klaagt de betrokkene dat de rechter in strijd met artikel 30p Rv heeft gehandeld, door niet tijdens of na de mondelinge behandeling op 2 juli uitspraak te doen op de in die bepaling voorgeschreven wijze, dan wel doordat op die datum mondelinge uitspraak is gedaan, maar die – in strijd met de ‘bestaande praktijk’ – niet is vastgelegd in een proces-verbaal. De Hoge Raad verwierpt het cassatieberoep vanwege gebrek aan feitelijke grondslag (betrokkene gaat er ten onrechte van uit dat de rechtbank op 2 juli uitspraak heeft gedaan), maar tikt de rechtbank in een overweging ten overvloede wel op de vingers: de handelwijze van de rechtbank strookt niet met artikel 30p Rv, noch met de bestaande praktijk. De rechtbank heeft immers niet tijdens of na de mondelinge behandeling ter zitting de beslissing en de gronden daarvoor meegedeeld en de uitspraak in executoriale vorm in het proces-verbaal neergelegd, zoals artikel 30p Rv vereist. Evenmin heeft de rechtbank conform de bestaande praktijk mondelinge beslissing en de (belangrijkste) gronden daarvoor meegedeeld ter zitting en de uitspraak binnen twee weken schriftelijk uitgewerkt.

Gezag van gewijsde

Volgens artikel 236 Rv hebben beslissingen die de rechtsbetrekking in geschil betreffen en zijn vervat in een in kracht van gewijsde gegaan vonnis, in een ander geding tussen dezelfde partijen bindende kracht. Het gezag van gewijsde voorkomt dat steeds opnieuw over dezelfde geschilpunten kan worden gestreden. Daarnaast voorkomt het gezag van gewijsde tegenstrijdige rechterlijke beslissingen, doordat een later aangezochte rechter niet opnieuw over een reeds eerder beslist geschilpunt oordeelt. Ook dit kroniekjaar blijkt weer dat het gezag van gewijsde een complex leerstuk is waarbij in de praktijk

Ook dit kroniekjaar blijkt weer dat het gezag van gewijsde een complex leerstuk is waarbij in de praktijk lang niet altijd eenvoudig is te bepalen of een bepaalde beslissing gezag van gewijsde toekomt

lang niet altijd eenvoudig is te bepalen of een bepaalde beslissing gezag van gewijsde toekomt.

HR 26 november 2021²⁷ betreft een geschil tussen een projectontwikkelaar en de verkopers van een perceel. De projectontwikkelaar is van plan op dit perceel een appartementencomplex met winkelruimte te realiseren. De koopsom zal worden voldaan door overdracht van de winkelruimte op de begane grond van het appartementencomplex aan verkopers. De projectontwikkelaar meent in verband met verrekenposten een vordering te hebben op verkopers, en schort de levering van de winkelruimte op. Verkopers vorderen vervolgens levering van de winkelruimte. De rechtbank concludeert dat de projectontwikkelaar per saldo een vordering op (een van de) verkopers heeft en dus gerechtigd is tot opschorting, en wijst de vorderingen van verkopers af. De projectontwikkelaar stelt hoger beroep in omdat hij meent dat zijn vorderingen te laag zijn begroot en hij per saldo een groter bedrag heeft te vorderen. Het hof bekrachtigt het vonnis van de rechtbank. Volgens het hof heeft de projectontwikkelaar geen belang bij zijn vordering. Ook als de grieven tegen de berekening van de vordering van de projectontwikkelaar slagen, zal het dictum namelijk niet wijzigen. In cassatie klaagt de projectontwikkelaar dat de grieven wel bespreking behoeven, omdat (kort samengevat) de overwegingen van het hof over de hoogte van zijn vordering anders gezag van gewijsde krijgen. Dit is volgens de Hoge Raad niet juist. De afwijzing van de vorderingen van verkopers berust op de vaststelling van de rechtbank dat de projectontwikkelaar *per saldo* een opeisbare vordering heeft en daarom zijn verplichting tot levering van de winkelruimte mocht opschorten. De afwijzing van de vorderingen van verkopers berust niet mede op de verwerping door de rechtbank van stellingen van de projectontwikkelaar dat zijn vordering groter is dan de rechtbank heeft aangenomen. Voor zover de rechtbank over de gestelde vorderingen in het nadeel van de projectontwikkelaar heeft beslist, hebben deze beslissingen daarom geen gezag van gewijsde.

Dit ligt anders in HR 13 mei 2022.²⁸ Deze uitspraak maakt duidelijk dat een verweerder ook bij afwijzing van de vordering of het verzoek van de wederpartij belang kan hebben bij een rechtsmiddel, als de afwijzing berust op een voor de verweerder nadelige beslissing over de rechtsbetrekking in geschil. Een dergelijke beslissing krijgt bij het in kracht van gewijsde gaan namelijk gezag van gewijsde. De zaak betreft een geschil tussen een stichting die een rondvaartbedrijf exploiteert en haar bestuursvoorzitter, die tegelijkertijd ook als schipper werkzaam is en passagiers rondvaart. Nadat de voorzitter is betrapt op varen onder invloed, wordt hij door zijn medebestuurder in een telefoongesprek op staande voet ontslagen. De bestuursvoorzitter legt zich niet neer bij zijn ontslag, zodat het bestuurslid op grond van artikel 2:298 BW de rechtbank verzoekt om hem te ontslaan, voor zover de voorzitter niet al eerder rechtsgeldig was ontslagen. De rechtbank wijst het ontslagverzoek af, omdat zij heeft geconcludeerd dat de voorzitter al in het telefoongesprek rechtsgeldig was ontslagen. Tegen deze beschikking is geen hoger beroep ingesteld. De ontslagen voorzitter is vervolgens zelf een procedure begonnen waarin hij een verklaring voor recht vordert dat het ontslagbesluit niet

rechtsgeldig dan wel nietig of vernietigbaar is. Rechtbank en hof wijzen die vordering af omdat aan de eerdere beslissing dat de voorzitter rechtsgeldig was ontslagen, gezag van gewijsde toekomt. In cassatie verwerpt de Hoge Raad de klacht van de voorzitter dat een redelijke uitleg van artikel 236 Rv meebrengt dat niet van hem kon worden gevergd dat hij hoger beroep instelde tegen een voor hem ongunstige overweging in een beschikking met een voor hem gunstig dictum. De overweging van de rechter in de beschikking dat de bestuurder rechtsgeldig was ontslagen, was immers dragend voor de afwijzing van het ontslagverzoek, zodat die overweging gezag van gewijsde heeft. De bestuurder had daarom ook belang bij een hoger beroep tegen die beschikking, ook al was de uitkomst daarvan in zijn voordeel.

HR 15 juli 2022²⁹ ziet op het gezag van gewijsde van buitenlandse uitspraken. ABC is in België bij verstek veroordeeld tot betaling van ruim € 2 miljoen aan ATI, vanwege niet-nakoming van de verplichtingen uit een investeringsovereenkomst. ABC heeft geen beroep ingesteld, maar wel een verzoek tot herroeping gedaan, omdat ATI in de procedure een relevante overeenkomst zou hebben achtergehouden. De Belgische rechter heeft de herroeping afgewezen. Vervolgens heeft ABC bij de Nederlandse rechter vernietiging van de investeringsovereenkomst gevorderd op grond van bedrog en een veroordeling van ATI tot terugbetaling van onverschuldigd betaalde bedragen en schadevergoeding. ATI beroept zich op het gezag van gewijsde van het Belgische vonnis. De rechtbank honoreert dit beroep, maar het hof niet. Volgens het hof moet het gezag van gewijsde van het Belgische vonnis weliswaar worden erkend, maar staat dit niet in de weg aan behandeling van de vorderingen in de Nederlandse procedure op grond van bedrog. De rechtsbetrekking in geschil in de Nederlandse procedure (bedrog) is namelijk een andere dan die in de Belgische procedure (nakoming van de investeringsovereenkomst). Het hof wijst het beroep op bedrog toe. Het cassatieberoep van ATI leidt niet tot een andere uitkomst. De Hoge Raad overweegt dat op grond van artikel 33 Brussel I bis-Vo de in een lidstaat gegeven beslissingen in de overige lidstaten worden erkend zonder vorm van proces. De omvang van het gezag van gewijsde van de beslissing wordt bepaald door het recht van het land waarin de beslissing is gegeven. De klachten over het gezag van gewijsde van het Belgische verstekvonnis naar Belgisch recht stuiten daarom af op artikel 79 lid 1 aanhef en onder b RO, dat cassatie vanwege de schending van het recht van vreemde staten uitsluit. De motiveringsklachten slagen evenmin. Het oordeel van het hof dat het hier een andere rechtsbetrekking in geschil betreft, blijft dus in stand. Dat daar ook anders over kan worden gedacht, blijkt uit de conclusie van A-G Vlas, die meent dat wel sprake is van dezelfde rechtsbetrekking in geschil, namelijk de investeringsovereenkomst. De omstandigheid dat in België nakoming daarvan werd gevorderd en in Neder-

25. ECLI:NL:HR:2018:650, NJ 2020/337, NJ 2020/337, m.nt. H.B. Krans.

26. ECLI:NL:HR:2022:58, NJ 2022/39.

27. ECLI:NL:HR:2021:1779, RvdW 2021/1157.

28. ECLI:NL:HR:2022:683, NJ 2022/183 (Stichting Rederij De Drie Geuzen).

29. ECLI:NL:HR:2022:1108 (ATI c.s./ABC c.s.).

De rechter zal in de schadestaatprocedure de uitspraak in de hoofdzaak uit moeten leggen, waarbij het dictum moet worden uitgelegd in het licht en met inachtneming van de overwegingen die tot de beslissing hebben geleid, maar waarbij ook het daaraan ten grondslag liggende partijdebat van belang kan zijn

land vernietiging maakt volgens hem niet uit.³⁰ Dit laat nog maar eens zien hoe weerbarstig het leerstuk van gezag van gewijsde is.

Schadestaatprocedure

Voor verwijzing naar de schadestaatprocedure moet de aansprakelijkheid van de gedaagde vaststaan, maar voor wat betreft de schade volstaat dat de mogelijkheid van schade aannemelijk is gemaakt. Is dit laatste het geval, dan zal de rechter de zaak naar de schadestaatprocedure moeten verwijzen, tenzij hij de schade zelf op de grond van artikel 6:97 BW kan begroten.

In HR 10 december 2021³¹ heeft het hof veronderstellenderwijs aangenomen dat een makelaar onrechtmatig heeft gehandeld jegens de koper van een woning en dat daaruit voortvloeit dat de makelaar de daardoor veroorzaakte schade moet vergoeden. In een dergelijk geval kan het hof de vordering tot schadevergoeding van de koper volgens de Hoge Raad niet afwijzen omdat het onvoldoende gegevens heeft om de schade te begroten. Het hof zal ofwel, al dan niet na nadere instructie, de schade op de voet van artikel 6:97 BW moeten schatten, ofwel partijen naar de schadestaatprocedure moeten verwijzen, ook al is dit niet uitdrukkelijk gevorderd.

HR 10 juni 2022³² betreft de verhouding tussen de hoofdprocedure en de schadestaatprocedure. Een huurder exploiteert op de begane grond van een bedrijfspand een café. In 2002 gaat de verhuurder de bovengelegen verdieping als woonruimte verhuren, hoewel hij weet dat dit zich slecht verhoudt met de exploitatie van het café en de daarmee gepaard gaande geluidsoverlast. In plaats van zorg te dragen voor passende geluidsisolatie heeft de verhuurder de Milieudienst ingeschakeld en aangestuurd op bestuursdwang om aan de geluidsoverlast van het café voor het appartement erboven een einde te maken. Dit leidt uiteindelijk tot sluiting van het café, met het faillissement van de huurder tot gevolg. Volgens de kantonrechter is sprake van een toerekenbare tekortkoming van de verhuurder, die wordt veroordeeld tot vergoeding aan de huurder van de schade *'als gevolg van het moeten sluiten van [het café] door het toerekenbaar tekortschieten van [de verhuurder] in zijn verplichtingen uit de huurovereenkomst, welke schade nader dient te worden opgemaakt bij staat en dient te worden vereffend volgens de wet'*. Na een bekrachtiging door het hof gaat het in de schadestaatprocedure om de vraag welke schade van de huurder voor vergoeding in aanmerking komt. Het hof volgt de verhuurder in zijn betoog dat dit alleen de schade is als gevolg van het besluit van de Milieudienst in 2006 dat het café moest worden gesloten, omdat in de hoofdprocedure niet zou zijn gebleken dat de

huurder in de periode 2002 tot en met 2006 schade heeft geleden. De Hoge Raad zet hier een streep door. Daarbij stelt hij voorop dat als uitgangspunt geldt dat de rechter in de hoofdprocedure de aansprakelijkheid vaststelt en dat de rechter in de schadestaatprocedure vervolgens aan dat oordeel gebonden is. Bij de beoordeling wat geldt op basis van de uitspraak in de hoofdprocedure, zal de rechter in de schadestaatprocedure de uitspraak in de hoofdzaak uit moeten leggen, waarbij het dictum moet worden uitgelegd in het licht en met inachtneming van de overwegingen die tot de beslissing hebben geleid, maar waarbij ook het daaraan ten grondslag liggende partijdebat van belang kan zijn. In dit geval volgt uit het partijdebat en de uitspraken van de kantonrechter en hof dat de huurder schadevergoeding heeft gevorderd op grond van toerekenbaar tekortschieten door de verhuurder vanaf 2002, waarbij ook de schade is begroot vanaf 2002. In dat licht is volgens de Hoge Raad onbegrijpelijk dat het hof heeft geoordeeld dat slechts naar de schadestaatprocedure zou zijn verwezen om vast te stellen welke schade de huurder vanaf 2006 zou hebben geleden.

Eiswijziging in renvooiprocedure

HR 8 juli 2022³³ betreft de vraag of een eiswijziging in een renvooiprocedure toelaatbaar is. Het betreft een renvooiprocedure op de voet van artikel 486 Rv tussen de curator en ING Lease met betrekking tot de verdeling van de restantopbrengst na hypothecaire executie van een bedrijfspand van de failliet. Nadat ING Lease bij de curator een vordering ter verificatie had ingediend heeft zij verzocht om een gerechtelijke rangregeling. De curator heeft de vordering grotendeels betwist. De rechter-commissaris heeft het geschil verwezen naar de renvooiprocedure (artikel 486 lid 1 Rv). De rechtbank heeft de vordering van ING Lease afgewezen. In hoger beroep heeft ING Lease haar eis gewijzigd. De curator heeft daartegen bezwaar gemaakt. Het hof heeft de gewijzigde eis toegewezen en kort gezegd geoordeeld dat ING Lease voor een vordering van € 2,4 miljoen op de gehele opbrengst batig gerangschikt moet worden. In cassatie klaagt de curator dat ING Lease in hoger beroep haar eis niet had mogen wijzigen, omdat het in een renvooiprocedure uitsluitend kan gaan over de vordering die bij de rechter-commissaris is aangemeld en hiermee niet verenigbaar is dat in (het hoger beroep van) een renvooiprocedure een nieuwe vordering wordt ingesteld. Dat gaat volgens de Hoge Raad niet op. In een renvooiprocedure is een eiswijziging in ieder geval toelaatbaar als daarmee niet getreden wordt buiten de grenzen van hetgeen partijen ten overstaan van de rechter-commissaris verdeeld hield. Deze grenzen hoeven niet steeds

scherp te zijn getrokken, aangezien zowel bij het aanmelden van de vordering als bij het doen van tegenspraak slechts summier hoeft te zijn opgegeven wat wordt gevorderd respectievelijk tegengesproken en op welke gronden. Het hof is niet buiten de genoemde grenzen getreden, aangezien ING Lease van meet af aan dezelfde vorderingen naar voren heeft gebracht en slechts de grondslag daarvan nader heeft uitgewerkt. Overigens meende A-G Rank-Berenschot dat de curator niet-ontvankelijk moest worden verklaard in zijn cassatieberoep, aangezien volgens artikel 130 lid 2 Rv tegen de beslissing van een rechter over de toelaatbaarheid van een eiswijziging geen hogere voorziening open staat, en de doorbrekingsjurisprudentie volgens vaste rechtspraak niet van toepassing is op dit rechtsmiddelenverbod.³⁴ De Hoge Raad wijdt er geen woorden aan en ziet hier kennelijk geen belemmering. Mogelijk heeft de aard van de beslissing in dit geval een rol gespeeld.³⁵ Anders dan in een 'reguliere' procedure, kan de uitkomst van een beslissing op een eiswijziging in een renvooiprocedure immers effect hebben op de positie van andere belanghebbenden die gezien de eerdergenoemde onmogelijkheid van voeging of tussenkomst daarop geen invloed kunnen uitoefenen. In het licht hiervan komt bijzonder gewicht toe aan deze beslissing.

Collectieve actie/WAMCA

Het is alweer bijna drie jaar geleden dat (per 1 januari 2020) de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA) in werking is getreden. De WAMCA introduceerde onder andere strengere ontvankelijkheidseisen voor belangenorganisaties en een geheel eigen procedure, die is opgesplitst in een ontvankelijkheidsfase en een inhoudelijke fase. Hoewel de Hoge Raad zich tot op heden nog maar één keer over een WAMCA-vraag heeft moeten buigen, zijn er inmiddels aardig wat uitspraken van rechtbanken en hoven die laten zien hoe de WAMCA in de praktijk wordt toegepast. *Spoiler alert*: dat is nog niet altijd uniform.³⁶

Er zijn inmiddels aardig wat uitspraken van rechtbanken en hoven die laten zien hoe de WAMCA in de praktijk wordt toegepast. *Spoiler alert*: dat is nog niet altijd uniform

Zo wordt verschillend geoordeeld over de verhouding tussen collectieve acties op grond van de WAMCA en individuele procedures. Op grond van artikel 1018m Rv kunnen individuele procedures op verzoek van de meest gerede partij hangende de collectieve procedure worden geschorst. Uit de parlementaire geschiedenis kan ook worden afgeleid dat het in het algemeen de voorkeur heeft dat de collectieve procedure met voorrang wordt behandeld op individuele procedures die betrekking hebben op dezelfde feiten of rechtsvragen.³⁷ Desondanks gebeurt dit niet altijd. In de zogenoemde *Dieselgate*-procedures blijken rechtbanken individuele procedures aan te houden, in ieder geval totdat duidelijk is of de WAMCA inderdaad van toepassing is op de collectieve actie, en zo ja, of de individuele eiser behoort tot de zogeheten nauw omschreven groep van personen waarop de collectieve vordering betrekking heeft.³⁸ In een procedure tussen Airbus en belangenorganisatie AIRL, die procedeert op basis van cessie, besluit de Rechtbank Amsterdam³⁹ echter niet tot aanhouding, ondanks een WAMCA-procedure over soortgelijke vorderingen bij de Rechtbank Den Haag van een aan AIRL verwante stichting. De rechtbank ziet geen aanleiding voor aanhouding, omdat de individuele procedure eerder is gestart dan de WAMCA-procedure en omdat de meeste aan AIRL gecedeerde vorderingen afkomstig zijn van beleggers die niet in Nederland zijn gevestigd. Op deze buitenlandse beleggers is – behoudens een opt-in – de WAMCA niet van toepassing. De rechtbank gaat ervan uit dat AIRL voor deze buitenlandse beleggers niet voor een opt-in zal kiezen, en in de WAMCA-procedure een opt-outverklaring zal uitbrengen wat betreft de vorderingen van Nederlandse beleggers. AIRL heeft volgens de rechtbank daarom belang bij voortzetting van haar procedure en de beslissingen in de WAMCA-zaak zullen daarop niet van invloed zijn, zodat er geen reden is de individuele procedure aan te houden.

Een andere kwestie waarover voorsnog uiteenlopend wordt geoordeeld, is in hoeverre titel 14A Rv van toepassing is in hoger beroep. Uit de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel voor de Wet technische eemaking Rv⁴⁰ lijkt te volgen dat de wetgever van mening is dat het aan de hoven en de Hoge Raad is om over de wijze van toepassing van de WAMCA in hoger beroep te oordelen. Voorsnog leidt dat tot evenwel uiteenlopende beslissingen, bijvoorbeeld ten aanzien van de vraag of de appeldagvaarding moet worden aangetekend in het centraal register (artikel 1018c lid 2 Rv) en of de drie-maandetermijn (artikel 1018c lid 3 Rv) ook geldt in hoger beroep. Het Gerechtshof Amsterdam acht de gehele titel van toepassing, terwijl het Gerechtshof Den Haag meer maatwerk hanteert. Dit soort vragen zal uiteindelijk wel

30. Conclusie A-G Vlas voor HR 15 juli 2022, ECLI:NL:HR:2022:1108 (*ATI c.s./ABC c.s.*), nr. 2.15.

31. ECLI:NL:HR:2021:1842, *NJ* 2022/1.

32. ECLI:NL:HR:2022:854, *NJ* 2022/219.

33. ECLI:NL:HR:2022:1057, *NJ* 2022/263 (*Hermens q.q./ING Lease Vastgoed BV*).

34. Conclusie A-G Rank-Berenschot voor

HR 8 juli 2022, ECLI:NL:HR:2022:1057, *NJ* 2022/263 (*Hermens q.q./ING Lease Vastgoed BV*), r.o. 3.5.

35. Vgl. HR 8 februari 2013,

ECLI:NL:HR:2013:BY2599, *NJ* 2013/102, r.o. 3.6.

36. Zie ook M.V.E.E. de Monchy en T.D.A.

Kluwen, 'De WAMCA leeft! 'In vogelvlucht

door twee jaar rechtspraak', *MvV* 2022, nr. 3, p. 86.

37. *Kamerstukken II* 2016/17, 34608, nr. 3, p. 9.

38. Rb. Noord-Holland 2 maart 2022,

ECLI:NL:RBNHO:2022:2317, r.o. 5.17; Rb.

Oost-Brabant 27 januari 2022,

ECLI:NL:RBOBR:2022:247, r.o. 7.12 e.v.

Rb. Noord-Nederland 21 december 2021, ECLI:NL:RBNNE:2021:5247, r.o. 7.1 t/m

7.6.

39. Rb. Amsterdam 27 juli 2022,

ECLI:NL:RBAMS:2022:4344.

40. *Kamerstukken II* 2022/23, 36212, nr. 3,

p. 4.

door de Hoge Raad of door de wetgever worden opgelost.⁴¹

Ook is in dit kroniekjaar meer duidelijkheid verschaft over het temporele toepassingsbereik van de WAMCA. De WAMCA is van toepassing op collectieve acties die zijn ingesteld vanaf 1 januari 2020 voor gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden op of na 15 november 2016.⁴² Volgens HR 11 maart 2022⁴³ (zie ook hierna onder voorlopig getuigenverhoor) heeft het hof terecht getoetst aan de vereisten van artikel 3:305a BW zoals deze luiden sinds 1 januari 2020, aangezien de hoofdzaak niet vóór deze datum is ingesteld en er geen aanwijzing is dat de rechtsvordering (uitsluitend) betrekking heeft op een gebeurtenis van vóór 15 november 2016. De Rechtbank Amsterdam heeft in drie uitspraken in dieselemiszaken invulling gegeven aan wat moet worden verstaan onder een 'gebeurtenis'.⁴⁴ Volgens de rechtbank volgt uit de toelichting bij het amendement Van Gent⁴⁵ dat het WAMCA-overgangsrecht aanknoopt bij de *schadeveroorzakende* gebeurtenis, en niet bij het intreden van de schadelijke gevolgen. Dat brengt in deze zaken mee dat niet de WAMCA, maar het oude artikel 3:305a BW van toepassing is. Deze beslissing leidt wel tot de nodige procedurele complicaties. Inmiddels loopt hoger beroep, en het laatste woord zal er nog niet over gezegd zijn.

De *scope rule* van artikel 3:305a lid 3 sub b BW – die vereist dat de ingestelde rechtsvordering een voldoende nauwe band heeft met de Nederlandse rechtssfeer – is bedoeld om een aanzuigende werking van de collectieve schadevergoedingsactie op buitenlandse partijen te voorkomen. Nadat eerder de Rechtbank Rotterdam⁴⁶ een belangenorganisatie niet-ontvankelijk verklaarde die opkwam voor de belangen van lokale gemeenschappen uit Zuid-Sulawesi, oordeelt nu de Rechtbank Amsterdam dat waar het gaat om een datalek met betrekking tot gegevens in een database in de Verenigde Staten die slechts in een zeer beperkt aantal gevallen te herleiden zijn tot Nederland, geen sprake is van een voldoende nauwe band met Nederland.⁴⁷

Het representativiteitsvereiste van artikel 3:305a lid 2 BW voorkomt dat een belangenorganisatie een rechtsvordering kan instellen zonder de ondersteuning van een achterban. Niet iedere willekeurige organisatie kan zich opwerpen als verdediger van de belangen van gedupeerden. Op voorhand moet duidelijk zijn dat zij opkomt voor een voldoende groot deel van de groep getroffen gedupeerden. Dat is niet het geval bij Stichting The Privacy Collective, waarvan de achterban bestond uit mensen die (anoniem) op een 'like'-knop op haar website hadden geklikt, waarbij geen gegevens waren geregistreerd en ook niet was vastgesteld of deze mensen in de groep vielen waarop de collectieve actie betrekking heeft.⁴⁸ Volgens de Rechtbank Amsterdam heeft de stichting daarmee niet onderbouwd hoeveel gedupeerden haar vordering daadwerkelijk steunen, zodat zij niet-ontvankelijk wordt verklaard.

Op wetgevingsgebied kan worden vermeld dat de Implementatiewet voor de Richtlijn representatieve vorderingen voor consumenten nu in de Eerste Kamer ligt.⁴⁹ De Richtlijn verplicht de lidstaten een collectieve schadevergoedingsactie voor consumenten in te voeren. De implementatie van deze richtlijn leidt tot een aantal (inhoudelijk beperkte) wijzigingen in de WAMCA. De belangrijkste

Niet iedere willekeurige organisatie kan zich opwerpen als verdediger van de belangen van gedupeerden

wijzigingen zien op de vereisten voor organisaties om erkend te worden als entiteit die een collectieve actie in een andere lidstaat kan beginnen, bepalingen over ontvankelijkheid van een grensoverschrijdende collectieve actie, bijvoorbeeld wat betreft de financiering van organisaties, en het verbinden van voorwaarden aan de gebondenheid van personen die geen woonplaats in Nederland hebben aan een collectieve actie op grond van de richtlijn in Nederland. De wetgever maakt voorts van de gelegenheid gebruik om enkele technische wijzigingen in de WAMCA door te voeren, waaronder de aantekeningplicht van artikel 1018c lid 2 Rv. Hierdoor is het niet meer nodig om een afschrift van de dagvaarding in het register aan te tekenen, maar slechts een uittreksel. Dat is gunstig voor belangenorganisaties omdat zo wordt voorkomen dat een andere organisatie aan de haal gaat met hun werk door een eigen concurrerende vordering in te dienen op basis van de originele dagvaarding. Het wetsvoorstel bepaalt niet wat er precies in het uittreksel moet staan, maar volgens de toelichting gaat het om de belangrijkste elementen uit de dagvaarding.⁵⁰ Het moet daarbij duidelijk zijn waartoe de vordering strekt, op welke feiten deze is gebaseerd, alsmede gegevens bevatten over de eiser en verweerder en een omschrijving van de personen tot bescherming van wier belangen de collectieve actie strekt. Ook ligt voor de hand dat het petitum van de dagvaarding niet in het uittreksel zou moeten ontbreken. De verwachting is dat de wet op tijd van kracht wordt (uiterlijk 25 december 2022). De nieuwe bepalingen zullen vanaf 25 juni 2023 van toepassing zijn.

Incidenten

Zekerheidstelling

HR 1 juli 2022⁵¹ maakt duidelijk dat geen dwangsom kan worden verbonden aan de voorwaarde van zekerheidstelling voor de uitvoerbaarverklaring bij voorraad van een uitspraak. In kort geding wordt Ritzenhoff uitvoerbaar bij voorraad veroordeeld tot betaling van € 2 miljoen. Op vordering van Ritzenhoff ex artikel 235 Rv verbindt het hof aan de uitvoerbaarverklaring bij voorraad de voorwaarde van zekerheidstelling in de vorm van een bankgarantie, op straffe van een dwangsom. De Hoge Raad oordeelt dat dit niet mogelijk is. Volgens artikel 611a Rv – gebaseerd op artikel 1 van de Benelux-Overeenkomst houdende eenvormige wet betreffende de dwangsom – kan de rechter een dwangsom opleggen 'voor het geval dat aan de hoofdveroordeling niet wordt voldaan'. Uit de memorie van toelichting op de Eenvormige Wet volgt dat de hoofdveroordeling een noodzakelijke voorwaarde is voor het opleggen van een dwangsom. Van een hoofdveroordeling, zoals een bevel tot zekerheidstelling of een verbod om tot tenuit-

voerlegging over te gaan zonder dat zekerheid is gesteld, is hier geen sprake. De zekerheidstelling is slechts een voorwaarde voor de uitvoerbaarheid bij voorraad van het vonnis. Het hof kon dus geen dwangsom verbinden aan de niet-nakoming van zekerheidstelling.

Op grond van artikel 224 Rv is een partij zonder woonplaats of gewone verblijfplaats in Nederland die bij de Nederlandse rechter een vordering instelt, verplicht op vordering van de wederpartij zekerheid te stellen voor de proceskosten waarin hij veroordeeld zou kunnen worden. De strekking daarvan is te voorkomen dat een in het gelijk gestelde gedaagde met een oninbare proceskostenveroordeling blijft zitten. De te stellen zekerheid moet op grond van artikel 6:51 lid 2 Rv zodanig zijn dat de schuldeiser daarop zonder moeite verhaal zal kunnen nemen. In de zaak die leidt tot HR 9 september 2022⁵² stelt het Iraanse IPMI een vordering in tot betaling van ongeveer € 3 miljoen. Na afwijzing in eerste aanleg vordert de wederpartij in hoger beroep zekerheidstelling voor de proceskosten ex artikel 224 Rv. Het hof bepaalt dat zekerheid moet worden gesteld door een depotstorting op de derdengeldenrekening van een Nederlandse notaris. Nadere eisen stelt het hof niet. IPMI stort het vereiste bedrag tijdig op de kwaliteitsrekening van de notaris. Het hof meent echter dat niet aan de voorwaarde van zekerheidstelling is voldaan omdat IPMI niet (tijdig) een getekende depotovereenkomst heeft overgelegd, en verklaart IPMI niet-ontvankelijk in haar appel. Hier zet de Hoge Raad een streep door. Bij zekerheidstelling door middel van een depotstorting op de kwaliteitsrekening van een notaris volgt uit de strekking van artikel 224 Rv dat bij een proceskostenveroordeling de wederpartij gerechtigd is tot uitbetaling van het depotbedrag tot het bedrag van die proceskostenveroordeling (tenzij die niet uitvoerbaar bij voorraad is en tegen die uitspraak een rechtsmiddel is ingesteld), terwijl de eiser gerechtigd is tot uitbetaling indien het geding definitief tot een einde is gekomen zonder dat hij in de proceskosten van de desbetreffende instantie is veroordeeld. De notaris is gehouden gevolg te geven aan een verzoek tot uitbetaling zodra hij heeft kunnen vaststellen dat aan de voorwaarden voor uitbetaling is voldaan. Anders dan het hof aanneemt, is voor zekerheidstelling conform artikel 6:51 lid 2 BW niet vereist dat de depotstorting gepaard gaat met een schriftelijk aangegane depotovereenkomst.

Bewijs

Wetsvoorstellen

Rond het Wetsvoorstel vereenvoudiging en modernisering bewijsrecht⁵³ is het bijna twee jaar stil geweest doordat dit

Gevreesd wordt dat deze bewijsgaringsplicht de hoge verwachtingen van de wetgever niet kan waarmaken, en zelfs een tegengesteld effect heeft

voorstel na de val van het vorige kabinet controversieel was verklaard. Inmiddels is in juni 2022 de behandeling van het wetsvoorstel hervat met de Nota naar aanleiding van het verslag.⁵⁴ Het wetsvoorstel introduceert onder meer, in een toevoeging aan artikel 21 Rv, een verplichting voor partijen om voordat een zaak aanhangig wordt gemaakt, die gegevens te verzamelen en aan de rechter over te leggen waarover zij redelijkerwijs kunnen beschikken en die redelijkerwijs voorzienbaar van belang zijn voor de beoordeling van hun vordering, verzoek of verweer. Bij schending van deze verplichting kan de rechter daaruit de gevolgtrekking maken die hij geraden acht. Deze 'preprocessuele bewijsgaringsplicht' is door de praktijk met sceptis ontvangen. Gevreesd wordt dat deze bewijsgaringsplicht de hoge verwachtingen van de wetgever (een efficiënter en sneller verloop van procedures, en partijen die in een vroeg stadium zelf tot een oplossing van hun geschil komen) niet kan waarmaken, en zelfs een tegengesteld effect heeft (namelijk dat partijen de rechter bedelven onder alle denkbare stukken, met uitdijende procesdossiers tot gevolg). De reactie van de minister op de opgeworpen vragen getuigt er niet van dat het wensdenken bij de wetgever inmiddels is verdwenen, integendeel. De minister degradeert enerzijds de waarde van de voorgestelde bewijsgaringsplicht door bij herhaling te benadrukken dat het wetsvoorstel 'geen wezenlijke wijzigingen [bevat] ten opzichte van het huidige burgerlijk procesrecht',⁵⁵ terwijl anderzijds van het voorstel een grote efficiencywinst wordt verwacht bij de behandeling van zaken. Van partijen wordt volgens de minister niet verlangd dat zij méér bewijsstukken overleggen bij aanvang van de procedure, maar alleen dat zij de voor het geschil relevante informatie verzamelen en zich adequaat voorbereiden. Dit laatste spreekt wat ons betreft voor zich en geldt nu ook al, maar daar zit in de praktijk kennelijk het probleem. Daar kunnen wij ons best iets bij voorstellen, maar het is een illusie om te denken dat dat probleem zich laat oplossen met een aangepaste wettelijke regeling die – op dit punt – kennelijk neerkomt op oude wijn in nieuwe zakken.

41. Zie ook T.D.A. Kluwen & M.G. Bredenoord-Spoek, 'WAMCA: (een uittreksel van) de dagvaarding wel/niet publiceren? – Deel II', *BER* 2022/5, nr. 96, p. 15-17.

42. Art. III lid 2 WAMCA.

43. ECLI:NL:HR:2022:347, *NJ* 2022/133

(*Stichting Music#MeToo/Warner Music Benelux*).

44. Rb. Amsterdam 30 maart 2022,

ECLI:NL:RBAMS:2022:1541 (*Volkswagen*) en ECLI:NL:RBAMS:2022:1542 (*Stellantis*), Rb. Amsterdam 22 juni 2022,

ECLI:NL:RBAMS:2022:3586 (*Mercedes*).

45. *Kamerstukken II* 2018/19, 34608, nr. 13.

46. Rb. Rotterdam 18 september 2020,

ECLI:NL:RBROT:2020:8228 (*Stichting Both Ends/Koninklijke Boskalis Westminster*).

47. Rb. Amsterdam 29 december 2021,

ECLI:NL:RBAMS:2021:7647 (*The Privacy Collective/Oracle en Salesforce*), r.o. 5.15.

48. Rb. Amsterdam 29 december 2021,

ECLI:NL:RBAMS:2021:7647 (*The Privacy Collective/Oracle en Salesforce*), r.o. 5.11.

49. *Kamerstukken I* 2022/23, 36034, B.

50. *Kamerstukken II* 2021/22, 36034, nr. 3, p. 34.

51. ECLI:NL:HR:2022:987, *RvdW*

2022/681 (*Ritzenhoff c.s./Neele International*).

52. ECLI:NL:HR:2022:1181 (*IPMI/X B.V.*).

53. *Kamerstukken II* 2019/20, 35498, nr. 2.

54. *Kamerstukken II* 2021/22, 35498, nr. 6.

55. *Kamerstukken II* 2021/22, 35498, nr. 6, p. 10.

Voorlopig getuigenverhoor

Een voorlopig getuigenverhoor is niet alleen bedoeld om bewijs te verkrijgen. Het biedt belanghebbenden ook de gelegenheid om vooraf opheldering te krijgen over de feiten, om hen zo in staat te stellen hun processuele positie te beoordelen, met name ook ten aanzien van de vraag tegen wie het geding moet worden aangespannen. Aan de toewijsbaarheid van een verzoek tot het houden van een voorlopig getuigenverhoor worden geen hoge eisen gesteld, zoals de Hoge Raad andermaal heeft benadrukt in twee beschikkingen van 15 juli 2022.⁵⁶

In beide zaken hadden de respectieve hoven de verzoeken afgewezen, omdat ze (kort samengevat) onvoldoende concreet waren. De Hoge Raad herhaalt het vaste beoordelingskader voor een verzoek voorlopig getuigenverhoor en benadrukt dat niet te strenge eisen mogen worden gesteld aan de inhoud van het verzoek. De verzoeker moet in zijn verzoekschrift weliswaar duidelijk vermelden wat de aard en het beloop van de vordering is, op welk feitelijk gebeuren het verhoor betrekking heeft en welke feiten en rechten hij wil bewijzen, maar niet vereist is dat hij al in het verzoekschrift nauwkeurig aangeeft welke feiten en stellingen hij aan zijn voorgenomen vordering ten grondslag wil leggen en omtrent welke feiten hij getuigen wil doen horen.⁵⁷ De verzoeker hoeft zich ook niet uit te laten over de precieze aard van de in te stellen vordering. Een voorlopig getuigenverhoor is juist bedoeld om de verzoeker in staat te stellen te beoordelen of het zinvol is een voorgenomen vordering in te stellen. Daarbij geldt dat de omstandigheid dat feiten voorafgaand aan of in de procedure over het voorlopig getuigenverhoor niet betwist zijn, op zichzelf nog niet meebrengt dat de verzoeker geen belang heeft bij een getuigenverhoor over deze feiten. Het vereiste van artikel 166 lid 1 Rv dat de in het verzoekschrift te stellen feiten of rechten die men wil bewijzen, gegeven de aard en het beloop van de vordering, relevant en betwist zijn, geldt dan ook niet onverkort bij een voorlopig getuigenverhoor. De reden daarvoor ligt voor de hand: feiten die ten tijde van het verzoek voorlopig getuigenverhoor nog niet betwist zijn, kunnen later alsnog worden betwist. Dat ligt mogelijk anders als de hoofdzaak reeds aanhangig is en de wederpartij inmiddels heeft geantwoord in deze procedure.

HR 11 maart 2022⁵⁸ betreft de eisen die worden gesteld aan een verzoek tot het houden van een voorlopig getuigenverhoor dat vooruitloopt op een vordering op grond van artikel 3:305a BW. Het hof wijst het verzoek van Stichting Music#MeToo (SMMT) af vanwege gebrek aan belang, omdat SMMT niet voldoet aan de (per 1 januari 2020 aangescherpte) ontvankelijkheidseisen die worden gesteld aan een belangenorganisatie op grond van artikel 3:305a BW. Zo moet een belangenorganisatie voldoende representatief zijn, gelet op de achterban en de omvang van de vertegenwoordigde vorderingen, en gelden eisen ten aanzien van transparantie en *governance*. In cassatie klaagt SMMT dat het hof niet slechts summier of marginaal heeft getoetst aan de ontvankelijkheidsvereisten van artikel 3:305a BW. Volgens de Hoge Raad heeft het hof terecht tot uitgangspunt genomen dat een verzoek om een voorlopig getuigenverhoor – dat voor het overige aan de daaraan te stellen eisen voldoet – kan worden afgewezen als daarbij voldoende belang ontbreekt. Hoewel de

toewijsbaarheid van de vordering in de hoofdzaak niet ter beoordeling voorligt, neemt dit niet weg dat in het geval de vordering een collectieve actie betreft, het verzoek kan worden afgewezen bij gebrek aan belang als onvoldoende aannemelijk is dat de verzoeker (in dit geval SMMT) bij het instellen van de vordering in de hoofdzaak voldoet aan de vereisten van artikel 3:305a BW.

Bewijslastverdeling, bewijswaardering en (passeren) bewijsaanbod

Volgens artikel 157 lid 2 Rv levert een onderhandse akte – behoudens tegenbewijs – dwingend bewijs op dat partijen hebben verklaard wat in de akte is vastgelegd en dat hetgeen is verklaard tussen partijen als waarheid geldt ten aanzien van hetgeen de akte bestemd is te bewijzen. HR 10 juni 2022⁵⁹ betreft de uitleg van een onderhandse akte waarbij een commanditaire vennootschap is opgericht. Bij die oprichting heeft een van de vennoten landbouwgronden ingebracht. Bij uittreding uit de CV maakt de andere vennoot – eiser in deze zaak – aanspraak op de waardevermeerdering van de landbouwgronden omdat de 'economische eigendom' van de landbouwgronden zou zijn ingebracht in de vennootschap, zodat hij als vennoot deelt in de waardevermeerdering. Na een toewijzing door

De zogenoemde verzwaarde stelplicht is vooral bekend uit de medische aansprakelijkheid, maar HR 8 juli 2022 bevestigt maar weer eens dat deze niet tot dat soort gevallen beperkt is

de rechtbank wijst het hof de vorderingen af. De Hoge Raad bevestigt dat het voor de beantwoording van de vraag of de CV-akte dwingende bewijskracht heeft ten aanzien van de verklaring van een partij, aankomt op (uitleg van) alleen die akte zelf.⁶⁰ Die vraag moet echter worden onderscheiden van de vraag naar de uitleg van de overeenkomst die is vastgelegd in de CV-akte. Bij de vraag of die overeenkomst zo moet worden uitgelegd dat de economische eigendom van het perceel is ingebracht in de vennootschap en de uittredende vennoot meedeelt in de waardevermeerdering, komt het aan op een uitleg van de overeenkomst aan de hand van de *Haviltex*-maatstaf. Het hof heeft volgens de Hoge Raad miskend dan wel niet kenbaar in de beoordeling betrokken dat voor de uitleg van die overeenkomst ook van belang zijn op welke wijze partijen uitvoering hebben gegeven aan de overeenkomst.

De zogenoemde verzwaarde stelplicht is vooral bekend uit de medische aansprakelijkheid,⁶¹ maar HR 8 juli 2022⁶² bevestigt maar weer eens dat deze niet tot dat

soort gevallen beperkt is. Even opfrissen: de verzwaarde stelplicht – misschien beter aan te duiden als verzwaarde betwistingsplicht – betreft de verplichting van gedaagde om in het kader van zijn voldoende gemotiveerde betwisting, de eiser nadere feitelijke gegevens of aanknopingspunten te verschaffen voor de eventuele nadere onderbouwing van zijn stellingen dan wel bewijslevering. In de onderhavige zaak maakt een fiscaal adviesbureau jegens zijn opdrachtgever aanspraak op betaling van een *success fee*. Die *success fee* wordt berekend op basis van het bedrag aan onder andere subsidies die dankzij de inspanningen van het adviesbureau zijn gerealiseerd. Het hof oordeelt dat het aan het adviesbureau is om aan te tonen welke subsidies dit zijn. De Hoge Raad vernietigt: de gegevens over subsidies bevinden zich bij uitstek in het domein van de opdrachtgever en het adviesbureau heeft daar geen toegang toe. Onder die omstandigheden kunnen aan de stelplicht van het adviesbureau geen hoge eisen worden gesteld, maar mag van de opdrachtgever worden verwacht dat in het kader van de betwisting informatie wordt verschaft over de verleende subsidies, om zo het adviesbureau aanknopingspunten voor nadere onderbouwing van zijn stellingen te verschaffen.

Exhibitie

Volgens HR 1 juli 2022⁶³ verzet de aard van de onteigeningsprocedure zich niet tegen een vordering op grond van artikel 843a Rv of het gebruik van artikel 22 Rv. De Hoge Raad overweegt dat de procedure tot onteigening moet voldoen aan de eisen van artikel 6 EVRM, zodat partijen over dezelfde informatie moeten kunnen beschikken. De Onteigeningswet (Ow) zelf bevat geen voorziening om een informatieachterstand van een partij op te heffen, maar artikel 2 Ow verklaart de bepalingen van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering van toepassing, voor zover daarvan in de Onteigeningswet niet is afgeweken. De aard van de onteigeningsprocedure bij de civiele rechter verzet zich er volgens de Hoge Raad niet tegen dat de instrumenten van artikel 843a Rv en 22 Rv in de onteigeningsprocedure worden ingezet, ook niet in de fase die ziet op de onteigening als zodanig. Het is aan de rechter om in een concreet geval te beoordelen of de behandeling van een vordering op grond van artikel 843a Rv tot onaanvaardbare vertraging van de procedure zal leiden.

Rechtsmiddelen

Artikel 31/32 Rv

De artikelen 31 en 32 Rv bieden de rechter de mogelijkheid om een beslissing te herstellen in geval van een kennelijke fout (artikel 31 Rv) of aan te vullen als de rechter

heeft verzuimd te beslissen op een onderdeel van het gevorderde of verzochte (artikel 32 Rv). Verbetering van een kennelijke fout op grond van artikel 31 Rv mag de rechter ook ambtshalve doen (maar niet dan nadat partijen daarover zijn gehoord). Tegen de verbetering of de weigering daarvan staat geen hogere voorziening open, tenzij het rechtsmiddelenverbod wordt doorbroken omdat de rechter buiten het toepassingsbereik van die bepaling is getreden. Van een doorbrekingsgrond is geen sprake in HR 12 november 2021.⁶⁴ Het gaat in deze zaak om herstel van de datum waarop de beschikking van de rechtbank is gewezen. De rechtbank wijzigt die datum op verzoek van een van partijen (onhandig genoeg) bij *herstelvonnis*. De andere partij is over de verbetering niet gehoord. Nadat de zaak via de wisselbepaling van artikel 69 Rv weer in het juiste spoor is gebracht, oordeelt het hof dat het beroep ontvankelijk is omdat zich een doorbrekingsgrond voordoet (schending hoor en wederhoor). Wat betreft de verbetering van de datum oordeelt het hof dat gezien de omstandigheden geen sprake is van een kennelijke fout, en vernietigt het *herstelvonnis*. In cassatie wordt geklaagd dat het hof ten onrechte heeft geoordeeld dat bij de correctie van de datum van de beschikking geen sprake is van een kennelijke fout die zich voor eenvoudig herstel leent. De Hoge Raad overweegt dat tegen een beslissing op de voet van artikel 31 Rv geen voorziening open staat (zie artikel 31 lid 4 Rv). Het middel klaagt weliswaar dat het hof artikel 31 Rv ten onrechte buiten toepassing heeft gelaten, maar volgens de Hoge Raad komt een en ander erop neer dat het hof dit wetsartikel wel heeft toegepast, maar onjuist. De gestelde doorbrekingsgrond doet zich dus niet voor.

HR 26 november 2021⁶⁵ bevestigt dat om te kunnen spreken van een kennelijke fout in de zin van artikel 31 Rv voor derden kenbaar moet zijn waarin de fout is gelegen. Daarvan is in dit geval geen sprake, aangezien het hof op de ene plaats de ingangsdatum van de kinderalimentatie heeft bepaald op 'de datum van deze beschikking' (lees: van het hof zelf) en op de andere plaats op 'de datum van de bestreden beschikking' (lees: van de rechtbank). Door de beschikking desondanks te verbeteren (maar niet in de door de vrouw verzochte zin) is het hof buiten het toepassingsgebied van artikel 31 Rv getreden, zodat de vrouw ondanks het rechtsmiddelenverbod van artikel 31 lid 4 Rv ontvankelijk is in haar cassatieberoep tegen de herstelbeschikking. De Hoge Raad is niet zeker wat het hof heeft bedoeld te beslissen over de ingangsdatum van de kinderalimentatie, maar doet de zaak zelf af door de ingangsdatum vast te stellen conform het 'niet onbegrijpelijke' standpunt van de vrouw dat het de datum van de beschikking van de rechtbank moest zijn.

56. ECLI:NL:HR:2022:1105, NJ 2022/277 (Verzoeker/Gemeente Loon op Zand c.s.)

en ECLI:NL:HR:2022:1112, NJ 2022/276 (Verzoeker/Credit Europe Bank).

57. HR 15 juli 2022, ECLI:NL:HR:2022:1105 (Verzoeker/Gemeente Loon op Zand c.s.), r.o. 3.4.

58. ECLI:NL:HR:2022:347, NJ 2022/133, JBPr 2022/24 (Stichting Music#MeToo/

Warner Music Benelux), m.nt. D.L. Barbiers.

59. ECLI:NL:HR:2022:852, NJ 2022/218, JOR 2022/226, m.nt. C.M. Stokkermans; zie hierover ook Q. Schier, 'Het belang van feitelijke uitvoering van een overeenkomst bij uitleg van contractsbepalingen', Bb 2022/67.

60. Zie eerder HR 22 december 2017,

ECLI:NL:HR:2017:3263, NJ 2018/44 (Haanex/Reijngoudt), besproken in deze Kroniek in NJB 2018/1869.

61. Zie reeds HR 20 november 1987,

ECLI:NL:HR:1987:AD0058, NJ 1988/500, m.nt. W.L. Haardt (Timmer/Deutman).

62. ECLI:NL:HR:2022:1058, NJ 2022/264 (Finaal Adviesgroep/Allerzorg).

63. ECLI:NL:HR:2022:981, RvdW

2022/683 (Kennemerland Beheer/Gemeente Haarlemmermeer).

64. ECLI:NL:HR:2021:1673, NJ 2021/364 (X BV/Blosan Vastgoed).

65. ECLI:NL:HR:2021:1769, NJ 2021/389 (de vrouw/de man).

In HR 1 juli 2022⁶⁶ vult de Hoge Raad op de voet van artikel 32 Rv het dictum van zijn arrest van 3 juni 2022⁶⁷ aan met een proceskostenveroordeling in het door de werknemster opgeworpen (en later ingetrokken) incident tot niet-ontvankelijkverklaring van de curator. Namens de curator is een verweerschrift in het incident ingediend en aanspraak gemaakt op een kostenveroordeling. Een proceskostenveroordeling ten laste van werknemster is daarom volgens de Hoge Raad op zijn plaats.

Termijnen en ontvankelijkheid

Voor tussenuitspraken geldt in beginsel dat daartegen slechts tegelijk met de einduitspraak hoger beroep kan worden ingesteld, tenzij de rechter verlof heeft verleend voor tussentijds beroep.⁶⁸ In HR 17 december 2021⁶⁹ heeft de Hoge Raad de regels bij tussentijds beroep nog een keer op een rij gezet en daarbij – deels terugkomend van eerdere rechtspraak – enkele nieuwe regels geformuleerd:

In HR 17 december 2021 heeft de Hoge Raad de regels bij tussentijds beroep nog een keer op een rij gezet en daarbij – deels terugkomend van eerdere rechtspraak – enkele nieuwe regels geformuleerd

- (a) Na een tussenvonnissen kan een rechter te allen tijde, zolang nog geen eindvonnis is geweest, op verzoek of ambtshalve – en na partijen te hebben gehoord – bepalen dat van het tussenvonnissen tussentijds hoger beroep kan worden ingesteld. Bij de beoordeling dient te worden betrokken of het openstellen van beroep leidt tot onredelijke vertraging van de procedure.
- (b) Het openstellen van tussentijds hoger beroep moet voortaan altijd bij vonnis geschieden. Afwijzing van een verzoek om tussentijds appel mag ook op andere wijze, mits schriftelijk.
- (c) De beslissing tot het openstellen van tussentijds hoger beroep brengt mee dat tussentijds hoger beroep kan worden ingesteld van alle tot dan toe in de procedure geweest tussenvonnissen, met inbegrip van het laatste tussenvonnissen (voor zover dit nog andere beslissingen inhoudt dan die tot het openstellen van tussentijds hoger beroep). Daarbij geldt wel dat sprake moet zijn van beslissingen die vatbaar zijn voor hoger beroep. Bovendien geldt op grond van de zogenoemde ‘eenkeer-schieten-regel’ dat geen beroep kan worden ingesteld van tussenvonnissen die in een door de appellante eerder ingesteld hoger beroep hadden kunnen worden betrokken.
- (d) De beroepstermijn gaat pas lopen vanaf de dag van het vonnis (of de beschikking) waarbij tussentijds hoger beroep is opengesteld. Hiermee wijkt de Hoge Raad af

van de eerdere regel dat het instellen van hoger beroep tegen een tussenvonnissen binnen de appeltermijn moet, gerekend vanaf het vonnis waarvan beroep was opengesteld. Met de nieuwe regel verruimt de Hoge Raad de termijn voor het instellen van tussentijds hoger beroep zodat steeds een volledige termijn ter beschikking staat aan de appellante. Dat is met name in het geval van tussentijds cassatieberoep van belang, omdat – in tegenstelling tot hoger beroep – het beroep in cassatie een uitwerking van de klachten tegen de bestreden uitspraak of uitspraken moet bevatten.⁷⁰

- (e) Met het instellen van het hoger beroep hoeft niet te worden gewacht totdat op een daartoe gedaan verzoek is beslist. Zolang de rechter het verzoek niet heeft toegewezen, schorst het hoger beroep de tenuitvoerlegging van het tussenvonnissen niet (artikel 350 lid 2 Rv).

HR 1 oktober 2021⁷¹ ziet op de vraag of een uitspraak als tussen- of eindspraak kwalificeert. Verweerderster in cassatie is in eerste aanleg niet-ontvankelijk verklaard door de rechtbank. Dat oordeel van de rechtbank was een eindvonnis omdat de procedure daarmee eindigde. Verweerderster heeft hoger beroep ingesteld, waarna het hof het vonnis heeft vernietigd en de zaak heeft terugverwezen naar de rechtbank. Tegen dit oordeel is vervolgens cassatieberoep ingesteld door de wederpartij. In het arrest van het hof was evenwel geen einde gemaakt aan enig deel van het geschil waardoor sprake is van een tussenarrest ook al betreft het de vernietiging van een eindvonnis. Aangezien geen tussentijds cassatieberoep is opengesteld door het hof, is haar cassatieberoep dan ook niet-ontvankelijk, aldus de Hoge Raad.

In HR 28 januari 2022⁷² buigt de Hoge Raad zich over de vraag of eiser ontvankelijk is in zijn tussentijdse cassatieberoep, aangezien het hof aanvankelijk per abuis verlof voor tussentijds cassatieberoep had verleend, maar dat later weer heeft ingetrokken. Op 22 december 2020 ontvangen partijen afschrift van een arrest van het hof waarin verlof wordt verleend voor het instellen van cassatieberoep tegen het tussenarrest. Onderaan het verlofarrest is vermeld dat het is geweest en in het openbaar is uitgesproken op 22 december 2020. Op enig moment is evenwel op de rol van 22 december 2020 aangetekend dat geen arrest is uitgesproken en dat de zaak in verband met nieuw binnengekomen stukken voor een beslissing van het hof over de verdere voortgang wordt verwezen naar de rol van 12 januari 2021. De rolgriffier heeft de advocaten vervolgens ook verzocht het arrest te vernietigen, omdat het arrest per ongeluk in een afschrift aan partijen was verstuurd maar niet was uitgesproken. Op 19 januari 2021 besluit eiser om toch cassatieberoep in te stellen tegen het tussenarrest. Het verzoek om verlof voor tussentijds cassatieberoep is vervolgens bij rolbeslissing van 27 januari 2021 alsnog afgewezen. De Hoge Raad stelt vast dat aan partijen een afschrift van een op 22 december 2020 gedateerd arrest is verstrekt, inhoudend dat verlof wordt verleend, terwijl op de rol van die datum is aangetekend dat geen arrest is uitgesproken. Volgens de Hoge Raad heeft hierdoor onduidelijkheid kunnen ontstaan over de vraag of het verlof is verleend. Vanwege de eisen van rechtszekerheid moet ervan worden uitgegaan dat het verlof is verleend, aldus de Hoge Raad. Hierdoor kon het hof niet later een beslissing nemen die anders luidde dan

in dat afschrift was vermeld. De Hoge Raad plaatst zijn beslissing in de sleutel van rechtszekerheid. Met A-G De Bock menen wij dat ook het gesloten stelsel van rechtsmiddelen in de weg staat aan het intrekken van het verlofarrest van 22 december 2020. Gelet op het hiervoor besproken arrest HR 17 december 2021 moet dat arrest immers worden aangemerkt als een tussenarrest, dat alleen kan worden vernietigd in het kader van een daartegen ingesteld rechtsmiddel.

Artikel 270 lid 3 Rv bevat een rechtsmiddelenverbod tegen beslissingen van de rechter over zijn relatieve competentie in een verzoekschriftprocedure.⁷³ Tegen de beslissing 'waarbij een betwisting van de bevoegdheid wordt verworpen of de zaak naar een andere rechter wordt verwezen' is geen hogere voorziening toegelaten. De vraag of dit rechtsmiddelenverbod ook geldt als de rechter zich ambtshalve relatief bevoegd acht, beantwoordt HR 26 november 2021⁷⁴ bevestigend. De ratio van het rechtsmiddelenverbod van artikel 270 lid 3 Rv is dat vertraging van de procedure wordt voorkomen. Dat belang is er evenzeer als de rechter op grond van artikel 270 lid 1 Rv zijn relatieve bevoegdheid – al dan niet uitdrukkelijk – ambtshalve heeft getoetst.

Verstek en verzet

Voor een bij verstek veroordeelde gedaagde geldt op grond van artikel 143 lid 2 Rv in beginsel een termijn van vier weken om in verzet te komen. Deze termijn bedraagt acht weken indien de gedaagde geen bekende woonplaats of bekend werkelijk verblijf in Nederland heeft, maar zijn woonplaats buiten Nederland wel bekend is. In HR 1 oktober 2021⁷⁵ (zie ook hiervoor onder het kopje Processueel ondeelbare rechtsverhoudingen) oordeelt de Hoge Raad dat een redelijke uitleg van artikel 143 lid 2 Rv meebrengt dat ook voor buitenlandse gedaagden zonder een bekende woonplaats buiten Nederland een termijn van acht weken geldt. Voor deze gedaagden spelen immers dezelfde praktische belemmeringen voor het instellen van verzet tegen een Nederlands verstekvonnis als voor gedaagden van wie de woonplaats in het buitenland wel bekend is.

Het exploit van verzet geldt op grond van artikel 147 lid 1 Rv als conclusie van antwoord. Daarbij kan een

vordering in reconventie worden ingesteld (artikel 146 lid 2 Rv). HR 22 april 2022⁷⁶ betreft de vraag of niet-ontvankelijkheid van het tegen een verstekvonnis ingestelde verzet wegens termijnoverschrijding ook leidt tot niet-ontvankelijkheid van de reconventionele vordering die de opposant in de verzetdagvaarding heeft ingesteld. De Hoge Raad legt (nogmaals) uit dat dit niet zonder meer het geval is. De niet-ontvankelijkheid van het verzet vanwege termijnoverschrijding leidt ertoe dat de instantie in conventie niet wordt heropend en dat het exploit ook in zijn functie als conclusie van antwoord te laat is. Dat betekent echter niet dat de reconventionele vordering niet kan worden beoordeeld. Als een partij te kennen geeft dat zij in geval van niet-ontvankelijkheid in het verzet toch beoordeling van haar reconventionele vordering wenst, kan het exploit worden aangemerkt als een gewone dagvaarding. Dan is sprake van een nieuwe procedure en geldt de eis in reconventie als een zelfstandige vordering.

HR 17 juni 2022⁷⁷ betreft de werking van de verstekregeling in hoger beroep. Artikel 139 Rv bepaalt dat de rechter een vordering tegen een niet-verschenen partij toewijst tenzij deze hem onrechtmatig of ongegrond voorkomt. Deze regel is op grond van artikel 353 lid 1 Rv ook van toepassing in hoger beroep. Dat betekent echter niet dat deze regel in hoger beroep steeds op dezelfde manier toepassing vindt als in eerste aanleg. De regels van appelprocesrecht moeten ook in acht worden genomen. De appelrechter moet door beoordeling van de aangevoerde grieven nagaan of de appellante met succes opkomt tegen de in eerste aanleg gedane uitspraak. Als dat niet zo is, blijft de uitspraak in stand, ook indien de geïntimeerde niet is verschenen. Was de niet-verschenen geïntimeerde in eerste aanleg gedaagde en is hij toen wél verschenen, dan zal de appelrechter op grond van de devolutieve werking van het appel het door geïntimeerde in eerste aanleg gevoerde verweer in zijn beoordeling moeten betrekken. In dat geval vindt artikel 139 Rv dus geen toepassing. Dat is anders als de geïntimeerde, tevens gedaagde, ook in eerste aanleg niet is verschenen. In dat geval komt de appelrechter bij gegrondbevinding van de grieven toe aan een beoordeling van de vordering op grond van artikel 139 Rv.⁷⁸ Hetzelfde geldt als het gaat om gronden en feiten die

De Hoge Raad oordeelt dat een redelijke uitleg van artikel 143 lid 2 Rv meebrengt dat ook voor buitenlandse gedaagden zonder een bekende woonplaats buiten Nederland een termijn van acht weken geldt

66. ECLI:NL:HR:2022:988 (*werknemster/Houtman qq*).

67. ECLI:NL:HR:2022:815, *RvdW* 2022/557.

68. Artikel 337 lid 2 Rv en artikel 358 lid 4 Rv.

69. ECLI:NL:HR:2021:1924, *RvdW* 2022/27, r.o. 3.2.4.

70. De (aanvullende) regels van HR 17 december 2021 zijn van overeenkomstige toepassing op het beroep tegen beschikkingen en op het cassatieberoep; zie r.o. 3.2.6. Zie ook annotatie van M.A.J.G. Janssen in *JIN* 2022/01.

71. ECLI:NL:HR:2021:1424, *RvdW* 2021/955.

72. ECLI:NL:HR:2022:83, *NJ* 2022/51 (*Capgemini/X*).

73. Vgl. artikel 110 lid 3 Rv voor de dagvaardingsprocedure.

74. ECLI:NL:HR:2021:1770, *RvdW* 2021/1153.

75. ECLI:NL:HR:2021:1407, *NJ* 2021/62, m.nt. Van Mierlo, *JOR* 2021/289, m.nt. A.

Hammerstein.

76. ECLI:NL:HR:2022:585, *RvdW* 2022/439 (*X/Bouwinvest*).

77. ECLI:NL:HR:2022:867, *NJ* 2022/227.

78. Conclusie A-G Sniijders voor HR 17 juni 2022, ECLI:NL:HR:2022:867, *NJ* 2022/267, r.o. 3.7.

De uitleg van de processtukken en van de standpunten van partijen is van feitelijke aard en daarom beperkt toetsbaar in cassatie. Toch kenmerkt de rechtspraak zich dit kroniekjaar door een aantal uitlegkwesties

een appellant voor het eerst in hoger beroep aanvoert.⁷⁹ In het onderhavige geval was een in appel niet verschenen koper, in eerste aanleg wel verschenen. Het hof had zijn in eerste aanleg gevoerde verweer daarom op grond van de devolutieve werking in zijn beoordeling moeten betrekken.

Hoger beroep

De grenzen van de rechtsstrijd in hoger beroep worden bepaald aan de hand van de appeldagvaarding en de memorie van grieven. Volgens vaste rechtspraak zijn grieven alle gronden die de appellant aanvoert ten betoge dat de bestreden uitspraak moet worden vernietigd. Grieven hoeven niet als zodanig te worden aangeduid of genummerd, maar zij moeten voor de rechter en de wederpartij wel voldoende kenbaar zijn. Gezien deze kenbaarheidseis kan voor de vraag of iets als grief is aan te merken, ook relevant zijn hoe de wederpartij de grieven, blijkens zijn reactie daarop in de memorie van antwoord, heeft opgevat. De uitleg van de processtukken en van de standpunten van partijen is van feitelijke aard en daarom beperkt toetsbaar in cassatie. Toch kenmerkt de rechtspraak zich dit kroniekjaar door een aantal uitlegkwesties.

HR 8 oktober 2021⁸⁰ betreft een geschil tussen een buurvrouw en een buurman over de verwijdering van een brug tussen hun percelen, waarbij onder meer aan de orde is of er een erfdiensbaarheid is gevestigd en wie eigenaar is van de brug. De Hoge Raad acht de uitleg van de vorderingen door het hof onbegrijpelijk. Het hof heeft namelijk gemist dat de buurvrouw aan een van haar vorderingen ten grondslag heeft gelegd dat sprake was van mede-eigendom van de brug. Uit het partijdebat blijkt niet dat die grondslag is prijsgegeven, terwijl – zo zet de A-G uiteen – dit ook voor de wederpartij duidelijk moet zijn geweest, aangezien het punt uitdrukkelijk bij de mondelinge behandeling ter sprake is gekomen.

Ook in HR 26 november 2021⁸¹ gaat het om uitleg. Volgens de Hoge Raad is de vaststelling van het hof dat eiser aanspraak maakt op de volledige huurprijs, onbegrijpelijk. Tegen het oordeel van de rechtbank dat op grond van een afspraak tussen partijen de helft van de netto huuropbrengsten aan eiser toekomt, is namelijk geen grief gericht, en de gedingstukken laten geen andere uitleg toe dan dat eiser zich ook in hoger beroep op dat standpunt heeft gesteld.

In een zaak over de verdeling van een huwelijksgoederengemeenschap vernietigt het hof de beschikking van de rechtbank en gelast het hof een wijze van verdeling waarbij voor de waarde van de echtelijke woning een andere peildatum wordt gehanteerd dan de rechtbank had vastgesteld. Volgens de Hoge Raad⁸² blijkt uit de gedingstukken echter niet dat in appel tegen de gehan-

teerde peildatum is opgekomen. Als het hof de stukken zo heeft uitgelegd dat daarin een grief tegen dit oordeel was opgenomen, is het oordeel onbegrijpelijk. Als het hof de stukken niet zo heeft uitgelegd, heeft het hof het grievenstelsel miskend. Het hof is immers gebonden aan het oordeel van de rechtbank voor zover dat niet door een grief is bestreden.

Dat laatste gaat ook mis in de zaak die leidt tot HR 22 april 2022.⁸³ Verzekeraar TSM stelt vervoersbedrijf Logistics Solutions (LS) aansprakelijk omdat een aantal kostbare pakketten van een verzekerde van TSM zijn gestolen bij een overval op een opslagcentrum van LS. Bij die overval bleek een magazijnmedewerker van LS betrokken. De rechtbank oordeelt dat LS zich kan beroepen op de limitering van aansprakelijkheid in artikel 23 CMR, en dat de uitzondering daarop van artikel 29 CMR zich niet voordoet, omdat de werknemer door LS niet was ingezet bij de bewerkstelling van het vervoer als bedoeld in dat artikel. In het door TSM ingestelde hoger beroep oordeelt het hof echter dat LS voor de bewerkstelling van het vervoer van de pakketten wel gebruik maakte van de diensten van de werknemer, zodat LS geen beroep toekomt op de limitering van aansprakelijkheid in artikel 23 CMR. In het door LS ingestelde cassatieberoep oordeelt de Hoge Raad dat de stukken van het geding geen andere conclusie toelaten dan dat TSM in hoger beroep tegen het oordeel van de rechtbank dat de werknemer van LS niet was ingezet bij de bewerkstelling van het vervoer, geen voldoende kenbare grief heeft gericht. Het hof is met zijn oordeel daarom buiten de grenzen van de rechtsstrijd getreden. Dat de vraag naar de kenbaarheid van een grief niet altijd makkelijk is te beantwoorden, blijkt overigens uit het feit dat A-G Snijders in deze zaak tot een andere conclusie kwam. Hij meent dat wel aan het kenbaarheidsvereiste is voldaan, en suggereert dat LS zich bij memorie van antwoord misschien wel bewust van de domme heeft gehouden, door op dit punt geen grief in de memorie van grieven van TSM te lezen.

Uit HR 8 juli 2022⁸⁴ volgt dat het mogelijk is om voor het eerst in hoger beroep een vordering aan de ingestelde eis ten grondslag te leggen die aanvankelijk aan een derde toekwam maar door middel van cessie is overgedragen aan de eisende partij. Uitgangspunt is dat een partij ook in hoger beroep – binnen de grenzen van de wet en in beginsel niet later dan bij memorie van grieven of memorie van antwoord – haar eis of de gronden daarvan mag veranderen of vermeederen. Het oordeel van het hof dat een nieuwe vordering van een niet in het geding betrokken partij niet door cessie voor het eerst in hoger beroep onderwerp van het geding kan worden, is dus onjuist.

HR 15 juli 2022⁸⁵ kwam hiervoor al aan de orde in het kader van gezag van gewijsde. Behalve over gezag van

gewijsde gaat dit arrest ook over het altijd risicovolle artikel 3:301 lid 2 BW, dat voorschrijft dat bij verzet, hoger beroep en cassatie tegen uitspraken die in de plaats treden van een tot levering bestemde akte (of een deel daarvan) op straffe van niet-ontvankelijkheid binnen acht dagen na het instellen van het rechtsmiddel moeten worden ingeschreven in het rechtsmiddelenregister bedoeld in artikel 433 Rv. In dit geval gaat het om drie onroerende zaken die bij notariële akte van 6 april 2011 door ABC aan ATI waren geleverd en op 8 maart 2012, op basis van een koopovereenkomst van 6 februari 2012, zijn teruggeleverd aan ABC. ABC is in eerste aanleg veroordeeld om binnen veertien dagen na betekening van het vonnis de onroerende zaken aan ATI terug te leveren, bij gebreke waarvan het vonnis in de plaats treedt van de toestemming en handtekening van ABC. Nadat ABC hoger beroep heeft ingesteld, stelt ATI zich op het standpunt dat ABC niet-ontvankelijk is omdat zij heeft nagelaten het hoger beroep in het rechtsmiddelenregister in te schrijven. De Hoge Raad gaat niet mee in dit betoog. De Hoge Raad herhaalt zijn vaste rechtspraak dat artikel 3:301 lid 2 BW een beperkte strekking heeft en dat gelet op de zware sanctie – niet-ontvankelijkheid – geen reden bestaat om het toepassingsbereik van dit artikel uit te breiden tot gevallen die niet door de wettekst worden bestreken of waarin de betrouwbaarheid van de openbare registers niet in het geding is. Daarom geldt de eis van inschrijving in het rechtsmiddelenregister alleen voor gevallen waarin de bestreden uitspraak op het moment dat het rechtsmiddel wordt ingesteld, daadwerkelijk in de plaats van de akte van levering is getreden of nog kan treden. Alleen in die gevallen kan een vernietiging van de uitspraak ertoe leiden dat de inschrijving van de uitspraak in de openbare registers achteraf bezien niet tot eigendoms-overdracht heeft geleid. Die situatie doet zich hier niet voor. Het hof heeft namelijk (terecht volgens de Hoge Raad) overwogen dat de rechtbank heeft vastgesteld dat sprake is geweest van onbevoegde vertegenwoordiging van ATI bij het sluiten van de koopovereenkomst van 6 februari 2012, op basis waarvan de onroerende zaken waren teruggeleverd aan ABC. De koopovereenkomst is daardoor nimmer geldig geweest. Als gevolg van het causale stelsel van artikel 3:84 lid 1 BW betekent dit dat door het ontbreken van een titel voor de levering, de onroerende zaken niet zijn overgedragen en dat ATI dus altijd de eigendom heeft gehouden. Deze eigendom hoeft haar dan ook niet meer bij notariële akte te worden geleverd. Aldus blijkt uit het vonnis van de rechtbank zelf dat het niet in de plaats van (een deel van) de akte van levering kon treden. Artikel 3:301 lid 2 BW is daarom niet van toepassing. Daarbij merkt de Hoge Raad nog op dat het hof bij zijn ambtshalve beoordeling of artikel 3:301 lid 2 BW van toepassing is, ook acht kon slaan op feiten en omstandigheden die blijken uit het vonnis van de rechtbank, ook al heeft ABC c.s. deze

niet ten grondslag gelegd aan haar verweer tegen de incidentele vordering tot niet-ontvankelijkverklaring van ATI c.s.

Cassatie

Tien jaar prejudiciële vragen aan de Hoge Raad

Op 1 juli 2022 was het tien jaar geleden dat de Wet prejudiciële vragen aan de Hoge Raad in werking trad. Hierdoor werd het mogelijk voor rechtbanken en gerechtshoven om prejudiciële vragen te stellen aan de civiele kamer van de Hoge Raad.⁸⁶ Daarbij moet het wel gaan om rechtsvragen, moet de beantwoording van belang zijn voor het

Het mag gerust gezegd worden dat de Wet prejudiciële vragen aan de Hoge Raad een groot succes is

nemen van een beslissing in een concrete zaak, en moet dezelfde vraag aan de orde zijn in een aanzienlijk aantal zaken. Het mag gerust worden gezegd dat deze regeling een groot succes is. In de afgelopen tien jaar zijn in maar liefst 112 zaken vragen gesteld en heeft de Hoge Raad in 108 zaken vragen beantwoord.⁸⁷ Een belangrijk voordeel van de procedure is dat op relatief korte termijn – de Hoge Raad streeft naar beantwoording binnen zes maanden – duidelijkheid komt over een bepaalde kwestie, waardoor kan worden voorkomen dat bepaalde zaken over één onderwerp de rechterlijke macht verstoppem.

Ontvankelijkheid cassatieberoep

HR 16 juli 2021⁸⁸ betreft een geval waarin partijen (een echtpaar verwickeld in een echtscheidingsprocedure) ter zitting een schikking hebben bereikt. Deze schikking is op verzoek van partijen vastgelegd in een beschikking van het hof (en dus niet in een proces-verbaal). Partijen waren bij het opstellen daarvan niet betrokken. Volgens de vrouw heeft het hof een van de gemaakte afspraken in de beschikking niet juist vastgelegd. Zij stelt cassatieberoep in. De vraag is of de uitleg die het hof heeft gegeven aan de gemaakte afspraken begrijpelijk is, in het licht van het proces-verbaal van de zitting. Volgens vaste rechtspraak is de vaststelling van hetgeen door of namens partijen is verklaard, voorbehouden aan de rechter die over de feiten oordeelt, en kan deze daarom in cassatie niet op juistheid

79. Conclusie A-G Sijnders voor HR 17 juni 2022, ECLI:NL:HR:2022:867, NJ 2022/267, r.o. 3.8. Een wijziging van eis zal op grond van artikel 130 lid 3 Rv aan de niet-verschene partij moeten worden betekend.

80. ECLI:NL:HR:2021:1454, RvdW 2021/989.

81. ECLI:NL:HR:2021:1779, RvdW 2021/1157; zie ook onder kopje Gezag van gewijsde.

82. HR 22 april 2022, ECLI:NL:HR:2022:592, NJ 2022/174 (de man/de vrouw).

83. ECLI:NL:HR:2022:594, NJ 2022/175

(Logistics Solutions/TSM Compagnie d'Assurances).

84. ECLI:NL:HR:2022:1056, NJ 2022/265.

85. ECLI:NL:HR:2022:1108 (ATI c.s./ABC c.s.).

86. Sinds 1 januari 2016 kunnen ook vragen worden gesteld aan de belastingkamer

van de Hoge Raad.

87. hogeraad.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2022/juli/prejudiciële-procedure-civiele-zaken-bestaat-tien-jaar/.

88. ECLI:NL:HR:2021:1160, NJ 2021/278.

worden getoetst. Bovendien is de rechter bij de vaststelling van zijn uitspraak niet gebonden aan de inhoud van het proces-verbaal, zodat een verschil tussen de inhoud daarvan en de overwegingen van de rechter waarop zijn beslissing steunt, die beslissing niet zonder meer onbegrijpelijk maakt. Dat kan echter anders zijn als de uitspraak berust op een voorval ter zitting waarvan het proces-verbaal geen bevestiging inhoudt, maar veeleer een vermelding bevat die op het tegendeel duidt. De lat voor deze toets ligt hoog, maar wordt in dit geval gehaald: volgens de Hoge Raad duidt het proces-verbaal van de zitting op het tegendeel van wat het hof heeft vastgelegd in zijn beschikking. Wat hiervan ook zij – de A-G dacht er anders over – de gang van zaken bevestigt wel dat het de voorkeur heeft de route van artikel 89 lid 1 Rv te volgen als partijen ter zitting een schikking bereiken en de gemaakte afspraken in aanwezigheid van partijen direct vast te leggen in een proces-verbaal. De Hoge Raad besteedt overigens geen aandacht aan de vraag of de vrouw ontvankelijk is in haar cassatieberoep. De A-G doet dat wel. In dit geval zijn de afspraken vastgelegd in een beschikking van het hof, maar de gebruikelijke route is dat een schikking wordt vastgelegd in een proces-verbaal op de voet van artikel 89 lid 1 Rv. Dan is geen sprake van een rechterlijke beslissing, maar van een vaststellingsovereenkomst, waartegen geen hoger beroep of cassatie openstaat. A-G Lückers meent dat in dit geval sprake is van een appellaabele uitspraak. Niet de vorm waarin de schikking is vastgelegd, is bepalend, maar de mate van rechterlijke werkzaamheid daarbij.⁸⁹ In dit geval heeft het hof de tekst van de schikking zelfstandig bepaald door uitleg van hetgeen partijen hebben besproken, zodat sprake is van een rechterlijke beslissing waartegen (cassatie)beroep openstaat.

Voeging in cassatie

HR 24 december 2021⁹⁰ betreft een verzoekschriftprocedure over de beperking van aansprakelijkheid op grond van artikel 642a Rv jo. artikel 8:750 e.v. BW door de eigenaar van een schip dat olie heeft gelekt in de Rotterdamse haven. Daarbij speelt de vraag onder welk verdrag het schip valt. Indien het schip valt onder het International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage (het 'Aansprakelijkheidsverdrag') zal de schade die de beperkte aansprakelijkheid overstijgt moeten worden gefinancierd uit het International Oil Pollution Compensation Fund 1992 (het 'Fonds'). Het Fonds is niet betrokken geweest in de procedure bij de rechtbank en hof. In cassatie vraagt het Fonds om alsnog te worden toegelaten op grond van voeging of tussenkomst of als belanghebbende. De Hoge Raad oordeelt dat voeging niet mogelijk is, aangezien artikel 217 Rv – dat geschreven is voor de dagvaardingsprocedure – niet van overeenkomstige toepassing is op de

verzoek(schrift)procedure. De verzoek(schrift)procedure kent evenwel een eigen mogelijkheid om als belanghebbende in de procedure betrokken te raken. Artikel 279 lid 1 Rv bepaalt voor de verzoekschriftprocedure in eerste aanleg dat de rechter de oproeping beveelt van de verzoeker, voor zover nodig van in het verzoekschrift genoemde belanghebbenden. Verder bepaalt het artikel dat hij ook andere belanghebbenden kan oproepen. Deze bepaling is op grond van artikel 362 Rv ook in hoger beroep van toepassing. In cassatie geldt dat een partij cassatieberoep kan instellen indien hij is verschenen in een vorige instantie.⁹¹ Een belanghebbende is verschenen in een vorige instantie, indien hij hetzij krachtens wettelijk voorschrift, hetzij met toestemming van de rechter een verweerschrift heeft ingediend dan wel ter zitting is gehoord. De eisen van een behoorlijke rechtspleging brengen mee dat moet worden aangenomen dat de in artikel 426 lid 1 Rv gebezigde woorden 'in een van de vorige instanties verschenen', niet de strekking hebben om beroep in cassatie uit te sluiten als de niet-verschenen belanghebbende buiten zijn schuld niet in de vorige instantie is verschenen.⁹² Het staat vast dat het Fonds een belanghebbende is, omdat zijn belangen nauw betrokken zijn bij het onderwerp dat in de hoofdprocedure wordt behandeld. Daarin is een belang gelegen om in de procedure te verschijnen. Desondanks is het Fonds niet opgeroepen. De Hoge Raad laat het Fonds daarom toe als belanghebbende in cassatie en bepaalt dat het desgewenst incidenteel cassatieberoep kan instellen.

Beslag- en executierecht

In augustus 2022 kreeg de beslagsyllabus weer de reguliere update. In verband met de afschaffing van de fax is de mogelijkheid van communicatie via veilig mailen op diverse plaatsen toegevoegd. Daarnaast is het per 15 november 2021 bij alle rechtbanken mogelijk om beslagrekeningen digitaal in te dienen via het nieuwe webportaal van de Rechtspraak op rechtspraak.nl. Advocaten kunnen inloggen met hun advocatenpas en via het portaal stukken in pdf-formaat uploaden. Nieuw in de beslagsyllabus is verder dat als het gaat om verlop om beslaglegging waarbij meerdere schuldenaren en/of schuldeisers betrokken zijn, de vordering per verzoeker en per (hoofdellijke) schuldenaar moet worden begroot.

Sinds *Tripels/Masson*⁹³ geldt dat een schuldenaar in beginsel verplicht is een schuldeiser die een veroordeling tot betaling van een geldsom jegens hem verkreeg, inlichtingen te verschaffen omtrent zijn inkomens- en vermogenspositie en omtrent voor verhaal vatbare goederen. Deze algemene verplichting is in het kader van executoriaal derdenbeslag uitgewerkt in artikel 475g lid 1 Rv. Op grond van dat artikel is een schuldenaar verplicht om aan de beslagleggende deurwaarder desgevraagd zijn 'bronnen

Het heeft de voorkeur de route van artikel 89 lid 1 Rv te volgen als partijen ter zitting een schikking bereiken en de gemaakte afspraken in aanwezigheid van partijen direct vast te leggen in een proces-verbaal

Bij toewijzing van de eis levert de uitspraak voor het daarin vastgestelde vorderingsrecht dan een executoriale titel op, als met die vaststelling duidelijk is dat de beslaglegger daadwerkelijk aanspraak kan maken op betaling

van inkomsten' op te geven. HR 26 november 2021⁹⁴ verduidelijkt dat deze informatieplicht van de schuldenaar slechts betrekking heeft op zijn bronnen van inkomsten, en zich niet uitstrekt tot zijn vermogen. Wel vallen onder de opgaveverplichting ook buitenlandse bronnen van inkomsten. Daarmee gaat de informatieplicht van artikel 475g Rv in het kader van beslag minder ver dan de verplichting van de failliet op grond van artikel 105 Fw om de curator alle gewenste inlichtingen te verschaffen, waaronder niet alleen bronnen van komsten maar ook (buitenlandse) vermogensbestanddelen.

HR 11 februari 2022⁹⁵ betreft onder meer de vraag tegen welke partij de hoofdzaak moet worden gevoerd als het beslag strekt tot levering en de beslaglegger ermee bekend is dat de schuldenaar het beslagen goed (in dit geval gaat het om merkrechten) in weerwil van het beslag aan een derde heeft vervreemd. Het antwoord op die vraag luidt dat de beslaglegger de eis desondanks moet instellen tegen zijn schuldenaar. Volgens artikel 453a lid 1 Rv kan een vervreemding van de zaak nadat daarop beslag is gelegd weliswaar niet tegen de beslaglegger worden ingeroepen, maar de beslaglegger moet het beslag wel vervolgen door het tijdig instellen van een eis in de hoofdzaak tegen de schuldenaar. De vordering kan in dat geval strekken tot vaststelling dat de beslaglegger jegens zijn schuldenaar een vordering tot levering van het beslag goed heeft. De beslaglegger kan eventueel de derdeverkrijger in de procedure in de hoofdzaak te betrekken op de voet van artikel 118 Rv. Van belang is verder dat de Hoge Raad in dit arrest in zoverre terugkomt van zijn overweging in *Yukos*⁹⁶ dat, indien een rechtspersoon ophoudt te bestaan terwijl de hoofdzaak aanhangig is, de beslaglegger de procedure dient voort te zetten tegen de verkrijger van het beslagen goed.⁹⁷ Het feit dat de schuldenaar/beslagene tijdens de procedure heeft opgehouden te bestaan (op grond van artikel 2:19 lid 1 sub c en lid 4 BW jo. artikel 16 Fw) staat er niet aan in de weg dat de procedure tegen haar wordt voortgezet.

Dit laatste wordt herhaald in de hiervoor onder algemene beginselen genoemde uitspraak van 15 juli 2022.⁹⁸ dat een rechtspersoon is ontbonden en op de voet van artikel 2:19 BW is opgehouden te bestaan, staat niet eraan

in de weg dat de procedure door of tegen de rechtspersoon kan worden voortgezet, mede in volgende instanties, in een geval waarin een procedure tegen een rechtspersoon is aangevangen voor het tijdstip van zijn ontbinding en ophouden te bestaan.

In de renvooprocedure die leidt tot HR 25 februari 2022⁹⁹ twisten schuldeiser Lisman en de beslagdebiteur over de gerechtigdheid tot de netto-executieopbrengst uit de verkoop van een pand van de debiteur, waarop Lisman conservatoir beslag had gelegd. In dat kader rijst onder meer de vraag of de eis in de hoofdzaak die Lisman heeft ingesteld naar aanleiding van het gelegde beslag, heeft geleid tot een executoriale titel. Lisman houdt de debiteur hoofdelijk aansprakelijk voor de huurschuld van de vennootschap waarvan de debiteur bestuurder en aandeelhouder was. Die vordering is in eerste aanleg tegen de vennootschap toegewezen maar tegen de debiteur afgewezen. In het door Lisman ingestelde hoger beroep verklaart het hof voor recht dat de debiteur als bestuurder hoofdelijk aansprakelijk is voor al hetgeen waartoe de vennootschap in eerste aanleg is veroordeeld. Het arrest van het hof gaat in kracht van gewijsde. Jaren later beroept de debiteur zich in het kader van de verdeling van de netto-executieopbrengst erop dat Lisman daarop geen aanspraak kan maken omdat het hof slechts een verklaring voor recht, en geen veroordeling heeft uitgesproken, als gevolg waarvan Lisman geen executoriale titel heeft verkregen en de vordering van Lisman zou zijn verjaard. De Hoge Raad bekijkt de zaak niet zo formalistisch. Hij overweegt dat niet is uitgesloten dat een beslaglegger, nadat conservatoir beslag is gelegd voor een vordering, volstaat met een eis in de hoofdzaak die strekt tot vaststelling van de gegrondheid en de omvang van zijn vorderingsrecht. Bij toewijzing van de eis levert de uitspraak voor het daarin vastgestelde vorderingsrecht dan een executoriale titel op, als met die vaststelling duidelijk is dat de beslaglegger daadwerkelijk aanspraak kan maken op betaling. De vereiste duidelijkheid kan – zoals in dit geval – erin bestaan dat in de uitspraak wordt vastgesteld dat de beslagdebiteur hoofdelijk aansprakelijk is voor hetgeen waartoe een andere partij al eerder werd veroordeeld. De Hoge Raad weegt bij dit alles mee dat uit het arrest van het hof blijkt

89. Conclusie A-G Lückers voor HR 16 juli

2021, ECLI:NL:HR:2021:1160, NJ 2021/278, r.o. 2.9-2.12.

90. ECLI:NL:HR:2021:1967, RvdW 2022/71, JBPr 2022/8, m.nt. T. van Malssen.

91. Art. 426 lid 1 Rv.

92. HR 19 juli 2019,

ECLI:NL:HR:2019:1279, NJ 2019/335.

93. HR 20 september 1991,

ECLI:NL:HR:1991:ZC0338, NJ 1992/552, m.nt. J.B.M. Vranken.

94. ECLI:NL:HR:2021:1776, NJ 2022/142 m.nt. A.I.M. van Mierlo; zie ook JOR

2022/47, m.nt. K.J. Krzeminski.

95. ECLI:NL:HR:2022:164, RvdW

2022/213 (*Earth Concepts/Upstream*

Advertising c.s.); zie ook JOR 2022/186, m.nt. F. Damsteegt.

96. HR 13 november 2015,

ECLI:NL:HR:2015:3299, NJ 2016/425,

m.nt. Th.M. de Boer en A.I.M. van Mierlo (*Promneftstroy/Yukos Capital*).

97. Dit laat onverlet dat als de rechtspersoon

is opgehouden te bestaan voordat de eis in de hoofdzaak aanhangig is gemaakt, hetgeen is bepaald in de hiervoor genoemde *Yukos*-uitspraak nog steeds opgaat.

98. ECLI:NL:HR:2022:1081, NJ 2022/273 (*Aeroplus c.s./verweerders*).

99. ECLI:NL:HR:2022:298, NJ 2022/104

(*X/Lisman en Lisman*).

dat het de debiteur duidelijk moet zijn geweest dat de eis van Lisman in hoger beroep ertoe strekte aanspraak te maken op betaling van de vordering waarvoor Lisman beslag had gelegd. Het arrest levert daarom voor die vordering een executoriale titel op, waarbij gelet op de verjaringstermijn van artikel 3:324 lid 1 BW van verjaring geen sprake is.

Naar vaste rechtspraak bestaat in geval beslag wordt gelegd voor een vordering die achteraf geheel ongegrond blijkt, een risicoaansprakelijkheid van de beslaglegger. Die risicoaansprakelijkheid bestaat volgens HR 15 juli 2022¹⁰⁰ niet voor de schade die een derde lijdt als gevolg van het feit dat de deurwaarder bij het leggen van conservatoir beslag ten onrechte zaken van die derde – in dit geval een laptop – in beslag neemt.

HR 9 september 2022¹⁰¹ bevestigt dat bij verzet tegen de executie door een derde op de voet van artikel 438 lid 5 (oud) Rv (thans artikel 438 lid 6 Rv) de derde zowel de executant als de geëxecuteerde moet dagvaarden. Tabaksproducent Philip Morris heeft conservatoir beslag tot afgifte ter vernietiging gelegd op een partij tabaksstiks onder een logistiek dienstverlener. RPM stelt eigenaar te zijn van de partij en vordert in kort geding opheffing van het beslag. Daarbij heeft RPM alleen Philips Morris gedagvaard. Na een afwijzing door de voorzieningenrechter, heeft het hof het beslag alsnog op. Volgens het hof hoefde RPM de logistiek dienstverlener niet te dagvaarden, omdat deze geen belang heeft bij de partij en de partij ook niet in haar macht heeft. De Hoge Raad vernietigt. Gelet op artikel 438 lid 5 (oud) Rv – dat op grond van artikel 705

Er kan geen kroniekjaar voorbijgaan zonder een nieuwe episode in de Yukos-saga

lid 3 Rv van overeenkomstige toepassing is op vorderingen tot opheffing van een conservatoir beslag – had RPM zowel Philip Morris als de logistiek dienstverlener moeten oproepen. Het hof heeft ten onrechte nagelaten RPM de gelegenheid te geven om de logistiek dienstverlener alsnog in het geding te betrekken door oproeping op de voet van artikel 118 Rv binnen een daartoe door het hof te stellen termijn.

Arbitrage en mediation

Er kan geen kroniekjaar voorbijgaan zonder een nieuwe episode in de Yukos-saga, maar HR 5 november 2021¹⁰² blijkt nog niet de laatste te zijn. Wat voorafging: in 2014 is de Russische Federatie in een aantal arbitrale vonnissen veroordeeld tot betaling van een schadevergoeding van ongeveer 50 miljard dollar aan de (voormalige) aandeelhouders van Yukos. De Russische Federatie heeft bij de rechtbank met succes vernietiging van deze arbitrale vonnissen gevorderd, maar in hoger beroep heeft het hof de vordering tot vernietiging alsnog afgewezen. Daartegen heeft de Russische Federatie cassatieberoep ingesteld. In

2020 en 2021 heeft de Hoge Raad een drietal arresten gewezen, waarvan de uitspraken uit 2020 (besproken in de vorige kroniek) betrekking hebben op de door de Russische Federatie verzochte schorsing van de tenuitvoerlegging van de arbitrale vonnissen en zekerheidsstelling.¹⁰³ In zijn arrest van 5 november 2021 oordeelt de Hoge Raad over de vernietiging zelf. In de inleidende dagvaarding heeft de Russische Federatie onder andere betoogd dat de arbitrale vonnissen tot stand zijn gekomen in strijd met de openbare orde (vgl. artikel 1065 lid 1 onder e Rv). De Russische Federatie heeft vervolgens aangevoerd dat zij ná de uitspraak van de rechtbank (in 2016) heeft ontdekt dat Yukos – kort gezegd – bedrog zou hebben gepleegd tijdens de arbitrage, en heeft bij memorie van antwoord in hoger beroep betoogd dat de arbitrale vonnissen tot stand zijn gekomen onder invloed van bedrog. Het hof oordeelt dat stellingen die een beroep op herroeping (artikel 1068 (oud) Rv) zouden hebben kunnen rechtvaardigen (zoals stellingen ten aanzien van bedrog), niet tevens tot vernietiging van een arbitraal vonnis wegens schending van de openbare orde kunnen leiden. Volgens het hof hadden deze stellingen uitsluitend in een herroepingsprocedure aan de orde kunnen worden gesteld. De Hoge Raad oordeelt echter anders en overweegt dat noch uit de wettekst, noch uit de wetsgeschiedenis volgt dat als stellingen zowel een grond voor vernietiging als een grond voor herroeping van een arbitraal vonnis kunnen opleveren, deze stellingen uitsluitend in een herroepingsprocedure kunnen worden aangevoerd. Artikel 1068 lid 2 (oud) Rv strekt ertoe de mogelijkheid tot aantasting van een arbitraal vonnis te verruimen door de partij die zich op bedrog wil beroepen, een aanvullende mogelijkheid te geven voor het instellen van een herroepingsvordering. Volgens artikel 1068 lid 2 (oud) Rv moet een dergelijke vordering worden ingesteld binnen drie maanden nadat het bedrog bekend is geworden. Volgens de Hoge Raad geldt die termijn echter niet als reeds een vernietigingsprocedure aangehangig is waarin in de dagvaarding is betoogd dat het vonnis, of de wijze waarop het tot stand kwam, in strijd is met de openbare orde. In dat geval kan de wederpartij immers rekening houden met de mogelijkheid dat het arbitrale vonnis niet in stand zal blijven, en wordt het belang van de rechtszekerheid niet geschaad wanneer het beroep op de openbare orde in de loop van de vernietigingsprocedure nader wordt uitgewerkt met een beroep op bedrog. De mogelijkheid om in een later stadium van de procedure alsnog een beroep te doen op bedrog, wordt wel begrensd door artikel 130 Rv en specifieke bepalingen die voorschrijven wanneer een bepaalde vernietigingsgrond (voor het eerst) moet worden ingeroepen, op straffe van verval van het recht daarop later alsnog een beroep te doen.¹⁰⁴ Zo kan van strijd met de eisen van een goede procesorde sprake zijn als het beroep op bedrog niet wordt gedaan in het eerstvolgende processtuk nadat het bedrog bekend is geworden. Na verwijzing zal het hof (Amsterdam) alsnog over de toelaatbaarheid van het beroep op bedrog moeten buigen.

Een beroep op bedrog is eveneens aan de orde in de zaak die leidt tot HR 30 september 2022.¹⁰⁵ In het kader van een arbitrage bij de Raad van Arbitrage voor de Bouw wordt na een tussenvonnis met bindende eindbeslissingen maar vóór het eindvonnis in eerste aanleg een beroep

gedaan op bedrog vanwege het achterhouden van stukken. De vervolgens ingestelde vorderingen tot herroeping (artikel 1068 (oud) Rv) dan wel vernietiging (artikel 1065 (oud) Rv) worden door het hof afgewezen. De Hoge Raad oordeelt dat uit de tekst van artikel 1068 lid 1 (oud) Rv volgt dat herroeping op grond van bedrog alleen mogelijk is als het bedrog na de arbitrale procedure is ontdekt. Uit de strekking van de bepaling volgt dat het erom gaat of het bedrog redelijkerwijs nog in de arbitrale procedure aan de orde had kunnen worden gesteld. Als een arbitraal vonnis tot stand is gekomen onder invloed van bedrog, kan dat eveneens grond opleveren voor vernietiging wegens strijd met de openbare orde zoals bedoeld in artikel 1065 lid 1 onder e (oud) Rv. Ook daarbij geldt als uitgangspunt dat de partij die daarbij belang heeft, het bedrog zo mogelijk in de arbitrale procedure aan de orde moet stellen. Arbiters moeten in dat geval het beroep op bedrog op juistheid onderzoeken. Als arbiters dat beroep na beoordeling van de relevante stukken hebben verworpen, kan niet na beëindiging van de arbitrage op dezelfde grond vernietiging worden gevorderd. In dat geval kan immers niet meer worden gezegd dat de arbitrale beslissing onder invloed van het achterhouden van stukken tot stand is gekomen en kan op die grond van strijd met de openbare orde geen sprake zijn.

HR 24 december 2021¹⁰⁶ biedt duidelijkheid over de vraag welke rechter (het hof of de voorzieningenrechter) op grond van het overgangsrecht in artikel IV van de Wet modernisering Arbitragerecht (WmA) bevoegd is ten aanzien van een verzoek tot erkenning en tenuitvoerlegging van een buitenlands arbitraal vonnis. Volgens artikel IV lid 2 WmA blijft het oude arbitragerecht van toepassing op arbitrages die voor 1 januari 2015 aanhangig zijn gemaakt. Daarop voortbouwend bepaalt lid 4 dat het oude arbitragerecht ook van toepassing is op zaken die, kort gezegd, naar aanleiding van dergelijke arbitrages bij de rechter aanhangig zijn gemaakt. Het hof concludeert dat de overgangsregels van artikel IV lid 2 en lid 4 niet geschreven zijn voor buitenlandse arbitrages en acht zich – overeenkomstig de hoofdregel van het overgangsrecht dat op de behandeling van een verzoekschrift het op het tijdstip van indiening van dat verzoekschrift geldende procesrecht van toepassing is – bevoegd om van het verzoek kennis te nemen. Volgens de Hoge Raad is dit oordeel onjuist: noch uit de wettekst noch uit de wetgeschiedenis blijkt dat buitenlandse arbitrages buiten de regeling van artikel IV vallen. Uit de opmerking in de memorie van toelichting dat met de overgangsregeling wordt voorkomen dat op een en dezelfde arbitrale rechtsgang achtereenvolgens twee verschillende soorten arbitraal procesrecht van toepassing zijn en dat frictie optreedt met op het oude arbitragerecht afgestemde arbitragereglementen, kan niet worden afgeleid dat de wetgever de bedoeling zou hebben gehad buitenlandse arbitrages van die

regeling uit te zonderen. Op grond van het oude arbitragerecht (artikel 1075 (oud) Rv dan wel artikel 1076 lid 6 (oud) Rv) is daarom de rechtbank absoluut bevoegd van het exequaturverzoek kennis te nemen. Overigens moest de Hoge Raad in cassatie eerst nog oordelen over de ontvankelijkheid van het cassatieberoep. Tegen de verlening van het verlot tot tenuitvoerlegging staan immers op grond van artikel 1075 Rv geen gewone rechtsmiddelen open. Dat rechtsmiddelenverbod heeft volgens de Hoge Raad echter betrekking op de exequaturverlening en niet op een beslissing over de vraag welke rechter absoluut bevoegd is om kennis te nemen van het exequaturverzoek. Kazachstan is dan ook ontvankelijk in haar cassatieberoep.

Varia

Wet technische eenmaking Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Op 23 september 2022 is bij de Tweede Kamer het wetsvoorstel technische eenmaking Rv ingediend.¹⁰⁷ Dit wetsvoorstel maakt een einde aan het bestaan van twee verschillende versies van Rv en de Wet griffierechten burgerlijke zaken. Op dit moment bestaan van deze wetten één versie voor de Hoge Raad (waar digitaal wordt geprocedeerd) en één versie voor alle andere gerechten. Het voorstel regelt dat de bepalingen voor het verplicht

Dit wetsvoorstel maakt een einde aan het bestaan van twee verschillende versies van Rv en de Wet griffierechten burgerlijke zaken

elektronisch procederen bij de Hoge Raad worden ondergebracht in de titel over cassatie van de versie van Rv die geldt voor alle andere gerechten. Ook maakt het wetsvoorstel het einde aan het bestaan van verschillende versies van artikelen in andere wetten, zoals het Burgerlijk Wetboek. Het wetsvoorstel heeft geen inhoudelijke wijzigingen tot gevolg.

Proceskostenveroordeling en nakosten

HR 10 juni 2022¹⁰⁸ bevestigt de vaste rechtspraak dat een kostenveroordeling ook voor de nakosten een executoriale titel oplevert. Deze rechtspraak moet volgens de Hoge Raad aldus worden begrepen dat een veroordeling tot betaling van de proceskosten en de wettelijke rente daar

¹⁰⁰. ECLI:NL:HR:2022:1110, RvdW 2022/756 (*Truckom/ABN AMRO Bank*).

¹⁰¹. ECLI:NL:HR:2022:1173 (*Philip Morris/RPM*).

¹⁰². ECLI:NL:HR:2021:1645 (*Russische Federatie/Yukos c.s.*), NJ 2022/102, m.nt.

C.M.J. Ryngaert en A.I.M. van Mierlo; JOR 2022/79, m.nt. M. van de Hel-Koedoet.

¹⁰³. HR 25 september 2020,

ECLI:NL:HR:2020:1511, NJ 2020/360; HR 4 december 2020, ECLI:NL:HR:2020:1952,

NJ 2022/101, m.nt. A.I.M. van Mierlo.

¹⁰⁴. Zie HR 27 maart 2009,

ECLI:NL:HR:2009:BG4003, NJ 2010/169, m.nt. H.J. Sniijders (*HPB/Burshan*).

¹⁰⁵. ECLI:NL:HR:2022:1332 (*X/Elite Systemen*).

¹⁰⁶. HR 24 december 2021,

ECLI:NL:HR:2021:1990, RvdW 2022/70 (*Kazachstan/Ascom c.s.*).

¹⁰⁷. *Kamerstukken II* 2022/23, 36212.

¹⁰⁸. ECLI:NL:HR:2022:853, NJ 2022/217.

De immuniteit die het in Nederland gevestigde JFCB toekomt bij de uitoefening van haar officiële taken, zou teniet worden gedaan als het in België gevestigde SHAPE geen immuniteit zou toekomen ten aanzien van diezelfde activiteiten

over, een veroordeling tot betaling van de nakosten en de wettelijke rente daarover omvat, met dien verstande dat de wettelijke rente over de nakosten die zijn verbonden aan de in voorkomend geval noodzakelijke betekening van de uitspraak, is verschuldigd vanaf veertien dagen na die betekening. Aparte vermelding van de nakosten en de wettelijke rente daarover in de proceskostenveroordeling is dan ook niet nodig.

Immuniteit van jurisdictie

In HR 24 december 2021¹⁰⁹ laat de Hoge Raad zich uit over immuniteit van jurisdictie van internationale organisaties. Het betreft een geschil tussen een tweetal internationale organisaties behorend tot de organisatie van de NAVO, namelijk het in België gevestigde Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) en het in Nederland gevestigde Allied Joint Force Command Headquarters Brunssum (JFCB) enerzijds, en hun leverancier Supreme anderzijds. Binnen de NAVO voerde SHAPE het commando uit over de missie in Afghanistan. JFCB fungeerde hierbij als functioneel hoofdkwartier en sloot uit dien hoofde op naam van SHAPE contracten met leveranciers zoals Supreme. Facturen daarvoor zijn onbetaald gebleven omdat SHAPE en JFCB Supreme verdenken van fraude met betrekking tot de levering van brandstoffen. Supreme vordert bij de Nederlandse rechter betaling van deze facturen. SHAPE en JFCB hebben zich verweerd met een beroep op immuniteit van jurisdictie. De vraag is of aan deze internationale organisaties immuniteit van jurisdictie toekomt bij afwezigheid van een verdrag dat dit regelt. Ten aanzien van internationale organisaties is gebruikelijk dat in verdragen voorrechten en immuniteiten worden toegekend. Op deze wijze wordt gewaarborgd dat zij onafhankelijk kunnen functioneren zonder eenzijdige inmenging van individuele staten. Voor gevallen waarin niet is voorzien in immuniteiten in een verdrag heeft de Hoge Raad in 1985 geoordeeld dat uit het ongeschreven volkenrecht voortvloeit dat een internationale organisatie, ten minste in de staat waar die internationale organisatie is gevestigd, gerechtigd is tot immuniteit van jurisdictie op dezelfde voet als wanneer dit bij verdrag wordt geregeld.¹¹⁰ Dit betekent dat een internationale organisatie in beginsel niet is onderworpen aan de rechtsmacht van de rechter van de gastheerstaat ter zake van geschillen die onmiddellijk verband houden met de vervulling van de aan die organisatie opgedragen taken. In de zaak tussen

SHAPE/JFCB en Supreme breidt de Hoge Raad deze regel in beperkte mate uit naar in het buitenland gevestigde internationale organisaties. De Hoge Raad overweegt dat het onder omstandigheden gerechtvaardigd kan zijn dat ook een niet in Nederland gevestigd internationale organisatie ten overstaan van de Nederlandse rechter een beroep kan doen op immuniteit van jurisdictie. Dat is onder meer het geval indien die organisatie is gelieerd aan een in Nederland gevestigde internationale organisatie en toekenning van immuniteit aan de buitenlandse organisatie noodzakelijk is om te voorkomen dat de naar ongeschreven volkenrecht bestaande immuniteit op ontoelaatbare wijze wordt doorkruist. Dat geval doet zich hier voor. De immuniteit die het in Nederland gevestigde JFCB toekomt bij de uitoefening van haar officiële taken, zou teniet worden gedaan als het in België gevestigde SHAPE geen immuniteit zou toekomen ten aanzien van diezelfde activiteiten. Het JFCB werkt immers onder verantwoordelijkheid en op aanwijzing van SHAPE. Daarbij geldt wel dat moet worden beoordeeld of de toegekende immuniteit proportioneel is, waarbij met name van belang is of de rechtzoekende over redelijke alternatieve middelen beschikt om de door het EVRM aan hem toegekende rechten effectief te kunnen beschermen.

Afronding

Al met al is er dit kroniekjaar toch weer een hoop gebeurd. Wetgevingstrajecten die hebben stilgelegen, zijn weer op gang gekomen, en de rechtspraak draait als vanouds. Om dit zo te houden, zullen de komende jaren wel structurele investeringen nodig zijn. Het kabinet zet sterk in op verbetering van de toegang tot de rechter, bijvoorbeeld door verlaging van de griffierechten. Tegelijkertijd worden vanwege de doorlooptijden bij de hoven beperkingen gesteld aan de omvang van processtukken, en lijkt de wetgever (te) hoge verwachtingen te hebben van het vermogen van partijen om hun geschil zelf op te lossen. Tel daar de in de inleiding genoemde problemen bij op, en de verwachting is gerechtvaardigd dat de druk op de rechtspraak voorlopig in elk geval niet zal afnemen. •

¹⁰⁹. ECLI:NL:HR:2021:1956, NJ 2022/205, m.nt. N.M. Blokker (*Supreme Site Services c.s./SHAPE & JFCB*).

ECLI:NL:HR:1985:AC9158, NJ 1986/438, m.nt. P.J.I.M. de Waart (*Spaans/Iran-United States Claims Tribunal*).

¹¹⁰. HR 20 december 1985,